

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMETUS:

H. KRUUS, O. LOORITS,
A. SAARESTE, FR. TUGLAS

TEGEV JA VASTUTAV TOIMETAJA J. V. VESKI

KAHEKÜMNE-KOLMAS AASTAKÄIK
1929

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KIRJASTUS

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

1929

XXIII AASTAKÄIK

№ 12

Tartu eesti ülikool 10-aastane.

Mõtteid ja vaatlusi post festum.

1. detsembril s. a. pühitses E. V. Tartu Ülikool oma 10. aastapäeva, mis leidis laialist vastukaja kogu meie riigis. Kõige mitmesugusemad asutised ja organisatsioonid esinesid sel puhul oma õnniteludega ja sügava tunnustuse avaldustega meie kõrgeima teaduseääsi vastu. See näitab, et rahvuslik eesti ülikool on osanud endale kätte võita väljapaistva seisukoha eesti rahvuskultuurilises ja ühiskondlikus elus. Ta on saanud meie omapärase teadusliku loomistöö kesksemaks ääsiks, meie rahvuslike vaimutagavarade varasalveks, teatavas mõttes eesti rahva vaimseks südameks, mis teaduslikku mõtlemisviisi ja loovat aatlemist, nagu süda värsket verd, lansseerib võimalikult laiemale rahva sekka. Meie ülikool ei ole jäänud mingisuguseks aristokraatlikuks akadeemiaks, elust võõrdunud „puhta“ teaduse taimelavaks, kuhu ei ulatuks ükski ümbritseva elu murdlaine oma eksitava mõjuga. Ta on *bona fide* püüdnud teostada tänapäeva kultuuri-ülesandeid ja anda meie rahvuslikule kultuurielule tarviliku sügavuse ja sisu. Ja kuigi ta selles suhtes veel ei ole suutnud pakkuda kaaluvamaid tulemusi, siis ei ole siin süüdi hea tahte puudus, vaid aja lühedus ja meie ainelistele ning vaimsetele jõudude vähesus, mis dikteerib kindlad piirid kõigile õilsaile püüdeile meie rahvuskultuuri süvendamisel: *ultra posse nemo obligatur*.

Eesti rahvuslik ülikool tekkis ühel ajal ja ühel viisil Eesti riigiga: mõlemad mingi üle-õise improvisatsioonina, soodsa ilmakonjunktuuri algatusvõimsa kasutamise tulemusena. Meie ülikooli ideel puudub samuti pikem eel-ajalugu enne selle teostamist kui meie poliitilise sõltumatusegi ideel. Kui enne Eesti Vabariigi rajamist mõned lennuka fantaasiaga tülhinged olid arutelnud ka eestipärase kõrgeima teadusliku õppeasutise võimalust, siis oli see sündinud vaid huvitava

mõttemänguna või reaalu elu tingimusi ignoreeriva „abstraktse mõttekonsekventsina“¹⁾). Kuid riikliku iseseisvuse saabumise tekkis meie rahvale otsene vajadus saada iseseisvaks ka kultuurilise ja vaimse elu alal. Rahvusliku selgroo kindlustamiseks oli vaja viljelda erilise agarusega neid teadusi, mis käsitlevad meie rahvuslikku omapära, meie rahvahinge massilise loomingu produkte, — arheoloogiat, etnograafiat, folkloori, eesti ajalugu ja eesti keeleteadust. Riiklik iseseisvus põhjustas suurema nõudmise igasuguste eriteadlaste järgi mitmekesiste praktilise elu tarvete jaoks. Samal ajal olid eelmiste aastakümnete rahvusliku arengu tagajärjel juba tekkinud teatavad ainelised ressursid ja teatav kultuuriline tasapind, — tarvilikud eeldused kõrgeima rahvusliku teaduseasutise loomiseks. Nii kerkis saatuslikel riigi rajamise hetkil eesti rahvusliku ülikooli idee endastmõistetava aktuaalse nõudena käskivalt päevakorradele ja leidis teostamist juba vabadussõja meeleheitlikkude jõupingutuste keerises: eesti ülikooli sünni valgustasid taevarannal sähvivad verise tapatalgu pälgud.

Ülikooli rajamine sääraseis oludes tunnistab õigest instinktist ja visast rahvusliku iseolemise püüdest. Kõrgeim rahvuslik teaduseasutis võib raskeil päevil saada rahvale suureks virgutajaks ning ergutavaks jõuks. Nii rajasid sakslased 1810. aastal, mil Preisimaa elas üle kõige kurvemaid alandusepäevi Napoleon I raudse rusika all, Berliini uue ülikooli ja koondasid sellesse oma silmapaistvamad teadusemehed. See ülikool sai nagu mingiks rahvusliku regeneratsiooni sümboliks, koondas endasse elujõulise, idealistlikult orienteeritud nooruse ja sisendas juba meelt heitva rahva südamesse uut julgust ning vastupanu-jõudu, osutudes niiviisi Dubois-Reymond'i sõnade järgi Hohenzollernite dünastia vaimseks ihukaitsvääks.

Veel suuremal määral vajas säärast ihukaitsjat niisugune kultuuritraditsioonideta talupoeg-rahvas, nagu seda olime meie oma riikliku iseseisvuse algusaastail. Oma rahvusliku ülikooli näol realiseeritav kõrgema hariduse idee pidi meissegi avaldama mitmeti tõstvat, õilistavat ja ülendavat mõju. Ülikooli rajamise fakt näitas, et meie oma noort iseseisvust tahame kasutada ka vaimsete väärtuste loomiseks, et me oma kultuuripüüete sihtraua oleme asetanud tarvilikku kõrgusse ja avardunud oludes püüame järele

1) P. Põllu sõnad G. Suuts'u vastava kava kohta. Vt. „Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919—1929“, Tartu 1929, lk. 2. Selles koguteoses leiduvaid andmeid on käesolevas kirjutises mitmeti kasutatud.

jõuda vanemaile kultuurirahvastele. See tõendas ka, et me juba oskame hinnata teadust kui üht kohasemat relva eluvõitluses ja püüame tarvitada selle meetodeid igasuguste elunõuete ja olevikuprobleemide lahendamisel.

Vaba teaduse idee, mis moodustas eesti ülikooli aluse, oli täielikus sisemises kooskõlas meie riikliku korra aluseks võetud demokratismi põhimõttega. Teadus ei tunne mingeid kunstlikke vaheseinu, päritavaid eesõigusi, ajalooliselt pühitsetud autoriteete. Ta tunnustab ainult üht autoriteeti, mis seisab kõigist kõrgemal, — tõde. „Kuskil ei keeruta fortuuna nii kärmelt oma ratast kui uurimise alal. Õpilane saab õpetajaks ja õpetaja õpilaseks ühe silmapilguga, ja sageli komistab mõnigi suur mees sellele, mis mõni väike mees on leiutanud.“¹⁾ Hinnates kõiki ühesuguse mõõdupuuga igaühe tõeliste võimete seisukohalt, on teaduse vaim juba oma olemuselt demokraatlik ja teaduslik haridus üks mõjuvamaid demokratismi tegureid: *la science est roturière*, pidi tunnustama isegi prantsuse õilsahingeline vaimuaristokraat Ernest Renan. Meie demokraatlik riigikord, mis maksvusele pääses sündmuste õnneliku kokkusattumise tagajärjel, ilma et ta oleks omanud sügavamaid juuri minevikus, leiab iseendale kindla toe vaba ja eelarvamusteta teadusliku tõe teenimise idees. Nii ulatavad ühel ajal tekkinud Eesti demokraatlik vabariik ja eesti rahvuslik ülikool teineteisele käe vastastikuseks toetamiseks ja omavaheliseks, ühistele põhi-ideedele rajatud koostööks.

Meie kui tillukese väikerahva erilaadiline seisund rahvaste peres sunnib meid eriti kõrgelt hindama oma rahvuslikku ülikooli. On ju väikerahvad sunnitud rahvusvahelisel areenil võitlema peamiselt vaimsete relvadega ja enda iseolemist kääbusrahvana õigustama mõningate omapäraste vaimsete varadega, mille tõttu nad suudavad olla — kui tarvitada Jean Jaurès'i sõnu — omasugusteks, isepärasteks keelteks inimkonna kandel. Kratopolitiliste jõu-ühikutena kääbused, majandusliku ja ühiskondliku edu alal sunnitud iseseisvusetult suurrahvaste järele lonkima, on väikerahvad kultuurilises vaimsete väärtuste loomingus siiski ajanud sügavaid vagusid ja omapäraseid, väärtuslikke ning huvitavaid õisi. Seepärast asendub väikerahvaste iseseisva teotsemise raskuspunkt kultuurilise loomistöö alal, kusjuures ka teaduslikule uurimistööle kuulub omaette vääriline koht.

Väikerahvaste piiratud oludes saavad peamiselt just üli-

¹⁾ K. Vossler, Die Universität als Bildungsstätte, München 1923, lk. 13.

koolid teadusliku loomistöö äasideks. Väikerahvail puudub tavaliselt tarvilik aineeline jõud selleks, et ülal pidada suurema-arvuliste uurijate-akadeemikute kihti, kes oleks koondu-
 nud kõrgemate uurimisasutiste — teaduseakadeemi-
 ümber. Suurrahvaste tihedas kultuurilises keskkonnas, kus leidub mitmeidki põlvest põlve päranduvate teaduseharras-
 tustega haritud perekondi, ei ole teaduslik töö kaugeltki ainult patenteeritud ülikooliõpetlaste korporatsiooni eesõigu-
 seks, vaid leiab innustunud arendajaid ka väljaspool üli-
 kooli kõigis ühiskonnakihtides. Tüüpiliseks näiteks selles
 suhtes on Inglismaa, mille geniaalsemad teadusemehed on
 võrsunud just omal käel teotsevate asjaarmastajate ridadest.
 Siin sai vähese haridusega pangapidaja Ricardo klassilise
 majandusteaduse väljapaistvamaks esindajaks, teine ärimees
 Grote kirjutas põhjapaneeva „Kreeka ajaloo“, ajakirjanik
 Spencer ja politikamees J. S. Mill jätsid teaduses ja
 filosoofias sügavad jäljed ja kuulus loodusteadlane Dar-
 wingi oli ülikoolis — usuteadust õppinud. Saksamaal
 leiame teaduslike tööde autorite hulgas sageli kesk- ja
 isegi algkoolide õpetajaid ja teisi väljaspool ülikooli teot-
 sevaid isikuid. Samasugune on lugu teistegi suurrahvaste
 juures, kus pika-ajalises orgaanilises arenemisprotsessis ku-
 junenud kultuuritraditsioonid, ohtrad ainelised ressursid ja
 üldine tihe intellektuaalne keskkond soodustavad vaimse
 loomistöö viljelemist ka väljaspool ülikooli tsunftiõpetlaste
 rühmitisi.

Väikerahvastel puuduvad tavaliselt kohased eeldused
 sääraseiks teadusteharrastusiks. Eriti on selles suhtes lood
 halvad meil Eestis. Suur osa meie haritlasi põlvneb pere-
 konnast, kus vaevalt loetakse ajalehti, rääkimata juba mingi-
 suguse teadusliku kirjanduse omamisest või mingeist tõsi-
 sismaist teaduslikest huvidest. Ka meie haritud seltskon-
 nas puuduvad enamasti sügavamad vaimsed harrastused,
 mis võiksid tuge pakkuda üksikuile teadusepärase kaldu-
 vustega isikuile nende teoreetilisis juurdlusis ja otsinguis.
 Meie õpetajad ja teisedki haritlased elavad sageli suures
 ainelises kitsikuses, mis juba eos nüristab igasugused tõsi-
 semad teaduslikud kalduvused ja sunnib suunama kõik
 huvid ainult eluhoiu kindlustamise küsimustele. Niisugu-
 seis asjaoludes jääb ülikool meil paratamatult ainsaks tõsi-
 siselt võetavaks teaduseasutiseks. Ta peab enda õlul kandma
 kõiki meie tõsisemaid teaduslike uurimistöid ja rahuldama
 kõiki peamisi rahvuskultuurilisi nõudeid, mis meil teadus-
 liku loomingu suhtes üldse esitatakse. Järjekult tuleb
 tal ühel ja samal ajal olla õppeasutiseks, mis võimaldab

kõrgema teadusliku hariduse saamist, kui ka uurimisasutiseks, — mingisuguseks teadusteakadeemiaks või vähemalt selle asendajaks.

Paljud teiste maade ülikoolid on juba oma põhikirja järgi puhasteaduslikud uurimisasutised, kes tahavad jääda ainult puhta, erapooletu teaduse taimelavadeks ega sea endale otseselt mingisuguseid tegelikke ülesandeid. Meie oludes oleks säärane ülikool lubamata luksuseks. Teadus ei asu ju väljaspool elu, vaid peab seisma elu teenistuses ning esitama kohaseid relvu eluvõitluseks. Meie võime oma kõrgeima teaduseasutise heaks kanda suuremaid ohvreid ainult sel juhul, kui see asutis teostab oleviku kultuuri ülesandeid, viib meie elu edasi ja aitab rakendada üha areneva teaduse saavutised paremaks ja otstarbekohasemaks elukorralduseks. Meie võime meeeldi kanda suuri kulusid kõrgema hariduse heaks ainult teadmises, et seal, kus rohkem teadust, on ka rohkem arengut ja edu. Sellelt seisukohalt lähtudes ei pea meie ülikool edendama teadust mitte ainult teaduse pärast, vaid ka elu pärast: olles meie kõrgeimaks teaduslikuks uurimisasutiseks peab ta samal ajal aitama rahuldada meie rahva tarbeid kõrgema teadusliku hariduse andmisel, mitmesuguste eriteadlaste ettevalmistamisel ja teaduse levitamisel rahva seas.

Kõiki neid sihte peabki silmas Tartu eesti ülikooli seadus, mille järgi meie ülikooli ülesandeks on: edendada üldist ja eriti eesti elu käsitlevat teadust, anda kõrgemat teaduslikku haridust, viia teadust rahva keskele, ette valmistada riigi ja rahva tööle tarvilikkude eriteadmistega varustatud asjatundjaid (§ 1). Sellega on meie alma mater'ile asetatud hoopis laialisemad eesmärgid kui paljudele teistele välismaade ülikoolidele. Järjekult omab meie rahvuslik kõrgeim teaduseääs seetõttu otse ainulaadilist seisukohta meie vaimses ja kultuurilises elus.

Teaduskondade arvu ja iselaadi suhtes liigub Tartu eesti ülikool üldiselt endistel radadel. Võrreldes veneaegse ülikooliga esineb siin kaks uut teaduskonda — põllumajandus-teaduskond ja loomaarsti-teaduskond, mille ellukutsumise on põhjustanud eeskätt tegeliku elu vajaduste rahuldamisega seotud kaalutlused. Muidu aga on teaduskonnad oma sisult ja üldilmelt jäänud samasuguseiks, nagu nad olid enne Eesti riiklikku iseseisvust. Küll ei puudunud eesti ülikooli rajamisel uued radikaalsed ettepanekud — 1919. aastal esitas ühe säärase uue kava prof. J. Sarv, 1924. a. ülikooli-seaduse eelnõu arutamise puhul riigikogu liige J. Jans —, kuid need heideti kõrvale ja jäädi ajaloo-

liselt sanktsioneeritud teaduskondade klassifikatsiooni juurde. Ka kindlad piirid teaduskondade vahel jäid üldiselt endisel kujul püsima. Siin talitasid meie ülikooli rajajad suure ettevaatlikkusega, osutades akadeemilisele elule üldse omast kinnihoidmist kord kujunenud ja pikema aja kestusel au sees hoitud traditsioonest. Võib-olla oli säärane ettevaatlikkus üldiselt kasulik, kuid mõnel juhul oleks siiski soovinud näha suuremat julgust uute ümberkorralduste tegemisel.

Näit. tuleb kahetseda, et meie õigusteaduskond on jäänud peaaegu vanadele alustele ega võimalda lähemat spetsialiseerimist, vastavalt üliõpilaste individuaalseile huvidele ja kalduvustele. Selles teaduskonnas domineerib endiselt praktiliste juristide ettevalmistamise tendents, kuna ette ei ole nähtud erilisi võimalusi üldise ühiskonnateadusliku ja poliitilise hariduse saamiseks vastavate eriosakondade kaudu. Ometi ei vaja meie riik mitte ainult tegelikke õigusteadlasi, vaid ka riigimehi, omavalitsustegelasi, diplomaate, ühistegelasi, haritud ametnikke, ajakirjanikke ja teisi sääraseid poliitilise haridusega isikuid, kelle erisuunalise ettevalmistuse eest ülikool peaks hoolt kandma, kui ta tahab sammu pidada areneva elu aktuaalsete tarvetega.

Samuti oleks vahest soovitatav olnud, kui fakultetide piire oleks suuremal määral nõrgendatud mitmesuguste fakultetidevaheliste ainekombinatsioonide valiku võimaldamisega. Senised piirid teaduskondade vahel on pärit hallist keskajast ega sobi enam igas suhtes nüüdisaja keerulistunud ja mitmekesistunud elutarvetega. Endised peateadused, mis aluse andnud traditsionaalsele teaduskondade liigendusele, on ise jagunenud paljudeks eralisteks teaduseharudeks ja kaotanud esialgse homogeensuse. On tekkinud rida uusi distsipliine, mis end vaid teatava kunstlikkusega lubavad mahutada antud klassifikatsiooni raamistikku. Piirid teaduste vahel on muutunud ebakindlamaks ja elastilisemaks. Asja nii olles tuleks võimaldada teadusehimulistele vabamat ainete valikut ka mitme teaduskonna ainevallas, teadagi teatavate põhimõtete järgi ja silmas pidades teatavaid võimalikke kombinatsioone. Senini on selles suhtes juba mõningad sammud astutud. Näit. võimaldatakse filosoofia teaduskonna üliõpilastele valida teiseks alaks teatav ainetekompleks õigusteaduskonnast (avalik õigus, majandusteadus) ja üksikud ained usuteaduskonnast, viimased küll teaduskonna igakordse eriloaga (kiriku ajalugu, semi keeled). Miks ei võiks samuti ka loodusteadlastele lubada võtta üheks aineks eksperimentaalpsühholoogia ja matemaatikuile.

ning füüsikuile filosoofia j. n. e.? Igatahes peaksid selles suhtes edaspidi avanema laialisemad võimalused, mille ulatust ja laadi teaduskonnad peavad tõsiselt kaaluma.

Kuid edaspidigi tuleb igal üliõpilasel mõni teaduseharu valida lähemaks erialaks, et ära hoida laialivalgumist kõige eri-ilmelisemate teaduserühmade rägastikku. Georg Simmel näeb nüüdisaja kultuuri tragöödiat selles, et teaduste kiire edenemise tagajärjel tekkinud rikkalikku kultuurisisu ükski inimene ei suuda kõiges selle mitmekesisuses haarata; seetõttu jääb suurem hulk loodud väärtustest ning saavutatud tõdedest ka kõige universaalsemale vaimule tundmatuks või arusaamatuks. Nende kultuurivarade protsent, mis on kõigi haritud kihtide üldises kasutuses, väheneb teaduste edenemise ja nende eriharude eristumise tõttu lakkamatult. Kuid selle paratamatu tõsiasja ees seisab arenev inimkond jõuetuna ega suuda seda muuta. Kõike teada tahtmine on saanud donkihhootelikuks anakronismiks: nüüdisaja inimene peab oskama loobudes valida ja keeldudes kontsentreeruda. Ühe saksa teadusemehe sõnade järgi on valimatu tunnetamistung meie aja oludes samasuguse labasuse ja lodevuse tunnuseks kui valimatu sugutungki. Üliõpilaste ainevaliku vabaduse avardamine käigu seepärast ka meie ülikoolis käsikäes selle võimalikkude kombinatsioonide kaalumise ja selle ratsionaalse juhtimisega.

Teaduskondade sisemise õppekorralduse suhtes on meie ülikool talitanud juba julgemini ja suurema radikaalsusega. On seatud sihiks virgutada võimalikult üliõpilaste isetegevust, viia neid iseseisvale aatlemisele teaduslike probleemide vallas ja õpetada neid aktiivselt teotsema valitud erialadel. Vastavalt sellele põhisihile on mitmed teaduskonnad sisse seadnud sunduslikud praktilised tööd mitmesuguste harjutuste, proseminaride, seminaride, praktikumide, kollookviumide j. m. kujul. Seda on püütud teha igatahes suuremas ulatuses, kui see aset leidis vanas veneaegses Tartu ülikoolis, ja mitmeti järjekindlamal kujul kui meie naabermaade ja paljudes Lääne-Euroopa ülikoolis. Püütakse nihutada õppetegevuse raskuspunkt loenguilt, mil üliõpilane esineb kuulajana ja pakutava ainese enam-vähem passiivse vastuvõtjana, seminaridesse, kus toimub õpetajate ja õpilaste koordineeritud aktiivne koostöö teadusliku tunnetuse alal. Kuulsa õigusteadlase L. v. Petražicki arvates ei seisa üliõpilaste peamine tegevus ülikoolis mitte selles, et kuulata õppejõudude sädelevaid, hiilgavalt viimisteldud loenguid ja siis neilt omandatud teadmuste-tagavarad eksameil katkendeina neile ette puistata, vaid õppijate ja õpe-

tajate ühistes jõupingutustes, et ausa teadusepärase mõtlemise kaudu ligemale pääseda teaduslikule tõele.

Nüüdisaja ülikoolid püüavad seda sihti ikka intensiivsemalt taotella. Praegusele realistlikule elutundele on ühe pedagoogi tähenduse järgi pateetilised ja vormipeened, moraalitendentsidega pipardatud ilukõned ülikooli kateedreil sama võrra ebakohased, nagu seda näit. oleksid puudrija šmingitopsid sõdurite kasarmutes. Kaine aeg eelistab tõsist ja kainet suhtumist teadusse: nüüd ei vajata enam Granovski'sid, kes ülikooli kuuldesaalis esineksid innustunud prohvetitena, vaid püsivaid, visasid tõe-otsijaid, kes ise töötaksid omal alal ilma ülearse paatoleta, kuid seda sihikindlamalt ning meetoodilisemalt ja suudaksid vastastikusest usaldusest kantud koostöös ka oma õpilasi viia oma aja teaduslike töömeetodite omandamisele.

Ei tihkaks väita, et meie ülikool võetud suunas oleks juba saavutanud väga tähelepandavaid tulemusi. Uute õppeviiside põhijooni ei ole kaugeltki kõik teaduskonnad võrdsel määral omaks võtnud: kuna ühed selles suhtes osutavad võrdlemisi häid edusamme, tehakse teistes alles esimesi arglikke katseid või liigutakse vana inertsil mõjul ikka veel endistel radadel. Seejuures ei tohi unustada, et moodsate õppevormide järjekindel teostamine asetab hoopis suuremad nõudmised nii ülikoolile kui ka õppejõududele ja üliõpilastele. Selleks läheb kõige pealt vaja paremaid ning arvurikkamaid õppevahendeid ja rikkalikke raamatukogusid. Ühe õppejõu juhatusele kuuluv üliõpilaste arv ei tohi olla liiga suur juhul, kui tahetakse luua individuaalne side õpetaja ja õpilase vahel. Ka eeldavad uued õppevormid täiesti oma alal kodus olevaid, suurte teadmusega ja väljapaistvate teaduslike kui ka pedagoogiliste võimetega varustatud õppejõude ja edukaks tööks tarvilikult ettevalmistatud üliõpilasi. Kõigis neis suhetes jätab meie noor alma mater loomulikult veel paljugi soovida.

Teaduste saavutiste parimaiks vahendajaiks ja teaduslike töömeetodite kõige kohasemaiks edasiandjaiks on ülikoolis loomulikult need õppejõud, kes ise omal alal on teotsenud aktiivse uurijana, kes järelikult teatava osa oma teaduseharu tulemusi on isiklikult läbi elanud ning läbi tundnud. Seetõttu ei lepita kõrgeimais õppeasutis is ainult pedagoogidega, kes ainult õpetavad ja kunagi ei uuri, vaid nõutakse ülikooli õppejõududel teatavat uurija kvalifikatsiooni. Meil tuli aga oma ülikool rajada vaimliselt peaaegu täiesti tühjade kätega. Eestlasil ei olnud enne riiklikku iseseisvust võimalusi loovalt teotseda teadusliku

uurimistöö alal. Nii tuli asutatavate kateedrite täitmisel valida kolme tee vahel: 1) täita kohad ainult teaduslikult kvalifitseeritud eestlastega, jättes esialgu tühjaks need kateedrid, mille jaoks puuduvad nõudeile vastavad eesti jõud, 2) täita muulaste ja välismaalastega kõik kohad, mida ei saa täita kvalifitseeritud eestlastega, 3) püüda täita võimalikult palju õppetoole eestlastega, määrates õppejõududeks ka ilma kõrgema kvalifikatsioonita isikuid juhul, kui nad osutavad tõsiseid teaduslikke kalduvusi; neile kateedreile aga, millele raske leida sobivaid eesti kandidaate, kutsuda täitjad oma maa muulaste hulgast või välismaalt. Et oma riigi tekkimisega oli eriti teravaks läinud tarve mitmesuguste kõrgema haridusega eriteadlaste järele, keda loomulikult ülikool pidi ette valmistama, siis ei peetud soovita- vaks suurt õppetoolide arvu pikemaks ajaks vakantseks jätta. Suurema osa kateedrite täitmine välismaalaste ja muulastega oleks jälle riisunud ülikoolilt tema rahvusliku ilme ja kauemaks sulgenud edasipääsu võimalikkudele eesti õppejõududele. Neil kaalutlusil valiti õppetoolide täitmisel kolmas tee, mis võimaldas suurema-arvulise eesti teadusemeeste põhitüve loomise ja aitas piisavamalt rahul- dada tarvet kõrgema haridusega eriteadlaste ettevalmistuse järele. ¹⁾

Niiviisi ülikooli õppejõududeks saanud, ei võinud eesti rahvusest ilma vajalise kvalifikatsioonita isikud loomulikult lähemate aastate jooksul ei õppejõududena ega loovate teadusemeestena täit mõõtu välja anda. Neil tuli teha era- kordseid pingutusi, et viia oma teadmuste kvantum tarvi- likule kõrgusele, omandada vajaline vilumus õppetöös, han- kida puuduvad teaduslikud kraadid, organiseerida mitme- sugused õppeasutised, määrata kindlaks õppekavad ning õppekorralduse laad j. n. e. Loomulikult ei tule siin midagi imestada, kui kõik need ülesanded ei ole eesti õppejõudude poolt ülikooli esimese aastakümne jooksul lahendatud võrdse edukusega. Kõige rohkem kannatas ebaharilikult ras- keil rajamisaastail teadagi eesti õppejõudude teaduslik uuri- mistöö, mida omalt poolt tõkestasid vähesed ainelised res- sursid, raamatukogude puudulikkus, uurimisvahendite vähe- sus j. m. Asja nii olles on mõnelt poolt arvamist aval- datud, et ülikooli rajamisel kohasem oleks olnud väikse- malt peale hakata ja mitte püüda korruga liiga palju ka- teedreid luua ega neid täita isikutega, kes pole omal alal veel täiesti küpsed. Säärase tee otstarbekohasuses võiks

¹⁾ Vt. lähemalt P. Põld, op. cit., lk. 12—13.

siiski kahelda. Rääkimata juba sellest, et ülikoolil paratamatult tuli rahuldada maal valitsevat teravat nälga mitmesuguse eriharidusega isikute suhtes, oleks ülikooli järkjärguline laiendamine sedamööda, kuidas uued eesti jõud jõuavad valmida, võinud toimuda kaunis juhuliselt ja kavakindlusetu, kuna ülikooli rajamine ühe korraga kindlasti tagas selle suurema terviklikkuse ning õigemad proportsioonid selle üksikute osade vahel. Ka oli lihtsam ning kergem saada riigivõimult lühema aja kestel teatav sanktsioon asutatava õppeasutise iseloomu ja ulatuse suhtes selle asemel, et paljudel erijuhtudel hankida luba uute teaduskondade, õppetoolide ja õppeasutiste loomiseks. Lõpuks oleks väiksemamööduline ülikool vaevalt suutnud mahutada seda suurt üliõpilaste arvu, mis esimesil eesti ülikooli aastail kujunes kõigi arvestuste vastu.

Hoolimata kõigist jõupingutustest ei ole eesti ülikooli esimese aastakümne jooksul võidud kõiki ettenähtud õppekohti täita: paljud neist on püsinud kas lühemat või pikemat aega vakantseina. 107 professorist ja dotsentuurist olid 1920. aasta alul vabad 30, ülikooli 1924. aasta eelarves ettenähtud 123 professorist ja dotsentuurist olid sel ajal vabad 32, ülikooli-seaduses ettenähtud 95 professorist ja 31 dotsentuurist olid 1925. a. vabad 37, 1926. a. teostatud koondamise järel kujunenud koosseisust (84 professori ja 32 dotsentuuri) olid 1929. a. II semestri alul ikka veel 20 vabad. Määraliste teadusteõpetajate — professorite ja dotsentide — kõrval on, eriti pärast 1925. a., tunduvalt kasvanud mitmesuguste ülemääraliste õppejõudude arv. Eradotsente oli 1919. a. 8, 1925. a. 14, 1929. a. 30; õppeülesande-täitjaid ja ülemääralisi abiõppejõude oli 1919. a. 1, 1925. a. 20, 1929. a. 27. Sellega on ülikooli esimese kümne aasta kestel juurde kasvanud terve generatsioon noori teadusemehi, kellest suur hulk ise on saanud hariduse Tartu eesti ülikoolis. See on lohutav nähtus, mida tuleb igapidi tervitada, kui tahame, et väljalgivate määraliste õppejõudude asemele oleks võimalik ilma pikema ajakuluta leida eesti rahvusest järglasi. Asjaolu, mis aga kindlasti vajab võimalikult rutulist parandust, on nende õppejõudude ainealine ja õiguslik seisund. Praegu ei ole ülemääralsed teadusteõpetajad ja abiõppejõud tuleviku suhtes millegagi kindlustatud: nad saavad tasuta õppeülesanded ainult poolaastate kaupa, on aineliselt mõndapidi halvemas seisukorras kui näit. meie keskkooliõpetajad ega oma pensioni-õigust. Ometi on siin tegu andekamate rahvapoegadega, kes peavad aitama tõsta eesti

teaduse väärilisele kõrgusele ja kellest edaspidi tulevad määraliste õpetoolide täitjad. Lasta seda arvukat peret vaevelda raskes ning kindlustamatus ainelises seisundis ei ole kuidagi põhjendatud ja tasuks end eesti teadusele pika-peale raskesti kätte. On õnn, et meil on leidunud rõõmustaval määral noori jõude, kes hoolimata võib-olla mujal avanevaist paremaist karjäärivõimalusist on endale valinud teadusemehe okkalise tee. Kuid ainult säärasele idealismile, mil on loomulikult ka omad piirid, ei tohiks me mingil tingimusel rajada eesti teaduse tuleviku-väljavaateid. Seepärast tuleb nende õppejõudude seisundi parandamine seada meie hariduspoliitika üheks lähemaks päeva-ülesandeks. Kas seejuures tarvitusele võtta säärase dotsentuuride süsteem, nagu see leidub Helsingi ülikoolis, või eelitada mingi teine tee, see on teadagi omaette küsimus.

Meie ülikooli rajamisel hellitati mõnel pool lootust, et selle esimese aastakümne jooksul õnnestub teostada ülikooli täielik eestistamine nii õppejõudude rahvuse kui ka õpetamisel tarvitatava keele suhtes. Need lootused on osutunud ülemäära optimistlikeks: ülikooli lõpliku eestistamiseni kulub kindlasti mõnedki head aastad. Siiski näitab eesti element õppejõudude peres püsivat ning järjekindlat tõusu. Teaduskondade hääleõiguslikest liikmeist — professoreist ja dotsentidest — oli eestlasi 1920. a. II semestril 53,5%, 1925. a. II semestril 58,9%, 1929. a. II semestril 67,7%. Eradotsentidest, eri-ainete õpetajaist ja õppeülesande-täitjaist olid eestlased 1920. a. 50%; 1929. a. II semestril oli eradotsentidest juba 80% ja õppeülesande-täitjaist 88,5% eestlased. Vastavalt sellele on tunduvalt kasvanud ka eesti keele tarvitamine õppekeelena. 1919. a. peeti loenguist ja harjutusist eesti keeles 41,4%, saksa keeles 5,4%, vene keeles 53,2%, 1920. a. II semestril — eesti keeles 49,8%, saksa keeles 22,9%, vene keeles 26,4%, 1925. a. — eesti keeles 61,5%, saksa keeles 24,8%, vene keeles 8,2%. 1920. a. II semestril oli eesti rahvusest õppejõude 53,5% ja 1925. a. 58,9%; sellest järgneb, et 1920. a. luges osa eesti õppejõude teistes keeltes, kuna 1925. a. pidas juba osa mitte-eestlasi oma loengud ja harjutused eesti keeles. 1929. a. II semestril tarvitasid eesti keelt õppekeelena 75% professoreist ja dotsentidest, 85,5% eradotsentidest, õppeülesande-täitjaist ja abiõppejõududest. Seejuures võime märgata suuri erinevusi teaduskondade vahel: kuna mõned teaduskonnad on peaaegu puhtalt siirdunud eesti keelele, leiame teistes veel vene ja saksa keelt nähtaval või isegi domineerival kohal. Et säärane keelte-

paabel kuidagi ei soodusta üliõpilaste tööd, eriti meie keskkoolide keeleõpetuse madala tasapinna juures, mille tõttu ülikooli astujad võrastes keeltes tavaliselt nõrgad, siis osutub selle kaotamine meie ülikooli teise detsenniumi üheks akuutsemaks ülesandeks.

Õppejõudude kõrval moodustavad üliõpilased ülikooli kui elava organismi teise tähtsaima elemendi. Eesti ülikooli asutamisel lähtuti eeldusest, et Eesti oludes võiks normaalne üliõpilaste arv olla 1500—1800. Ilmasõja ajal oli eesti üliõpilasi mitmes Vene ülikoolis umbes 1000 ümber: 1915. a. alul oli organiseerunud eesti üliõpilasi 698 meest ja 132 naist¹⁾, kuna organiseerumata üliõpilaste täpsat arvu pole teada. Tartu eesti ülikoolis hakkas aga üliõpilaste arv, ka eesti rahvusest üliõpilaste oma, kiiresti tõusma. 1. dets. 1919 oli üliõpilasi 347 (196 meest, 151 naist). Järgmisel aastal ulatus nende arv juba 1571-ni ja kasvas siit peale kiiresti kuni 1926. aastani, ulatudes siis 4651-ni (3342 meest, 1309 naist). Selle järele algas teatav alanemine: 1. dets. 1929 oli üliõpilaste arv laskunud juba 3686-ni (2489 meest, 1197 naist). Eestlaste protsent kõigub 1926. aastast alates 82 ja 83 vahel: 1926. a. — 82,8%, 1927. a. — 82,4%, 1928. a. — 82,2%, 1929. a. — 82,5%. Mis aga eriti tähelepanu äratav, on see, et suurem osa ülikooli astunud isikuist on sellest ilma lõpetamata lahkunud. Kuni 1. juunini 1929 oli Tartu eesti ülikooli sisse astunud 11 712 isikut (8276 meest, 3436 naist); neist lahkus enne kursuse lõpetamist 6390 (4348 meest, 2042 naist).

Selle nähtuse põhjusi on raske täpsalt kindlaks teha. Osa lahkus enne lõpetamist muidugi ainelise kitsikuse tõttu, kuid kahtlemata oli palju ka neid, kes osutusid liiga andetuiks ülikooli töö jaoks või kes huvi puudusel või iseloomu nõrkuse tõttu ei suutnud oma õpinguid lõpule viia. Oleks ülekohtune süüdi selles suhtes ainult üliõpilastele endile veeretada. Pigemini võiks väita, et suur osa süüst langeb meie oludele üldse ja meie senisele hariduspoliitilisele süsteemile. Ülikool moodustab ju ainult teatava kõrgeima tipu haridusasutiste hierarhilisel redelil ja sõltub tugevasti riigi ning maa üldhariduse tasapinnast antud momendil: mida kultuurilisem on ümbrus, seda küpsemaid õpilasi annab ta ka ülikoolile. Meie ülikooli-noored tulevad enamasti kultuurivaesest keskkonnast, kust nende vaimsed huvid ei saa mingit rahuldavat toitu. Suur osa meie keskkoolide on ellu kutsunud ilma põhjalikuma ettevalmistuseta,

1) V. Ernitsa kokkuvõtte järgi. Üliõpilaste Leht 1915, nr. 7.

ei oma tarvilikul kõrgusel seisvaid õpetajaid ega vajalisi õppevahendeid. Koolide raamatukogud on kehavõitu ja olemasolevagi kirjanduse kasutamist takistab puudulik keelteoskus. Meie kultuuriorientatsiooni probleem pole möödunud aastakümne jooksul sammugi lähemale jõudnud mingile kindlamale lahendusele. Ikka veel võitlevad eri-voolud ja -suunad omavahel: ein ewiges Kochen statt fröhlichen Schmaus. See on meie kultuuripoliitika Achillese kand, mille all kõige teravamini kannatab just kesk- ja ülikooli-noorsugu. Kestev jumalatehämärus meie kultuuripoliitilistes põhisuundades, rahutu keeltepaabel, alaline võnkumine eri-kultuurimagnetite vahel ei lase noorsugu põhjalikult omandada ühtegi suurt kultuurikeelt. Kuid ka meie oma kultuur enda hõreduse ning pinnapealsusega ei anna kasvavale koolinoorsoole küllalt tugevaid vaimseid impulsse. Nii ilmub suur osa keskkooli lõpetajaid ülikooli vähese vaimse pagasiga, puuduliku üldarenguga ja kujunematute huvidega. Valjuma selektsiooni puududes omandavad küpsusetunnistuse sageli alaväärtuslikud elemendid, kes seisavad oma võimetelt kaugel alla keskmist ja kellega ülikool ei oska midagi peale hakata.

Paljusid sääraseid elemente tõmbab oma veevoolu meie ülikoolilinnas üha lokkav pseudoaristokraatlik lõbu- ja moekultuur, milles domineerib väline lihv sisemise vaimuse, ekstensiivsus intensiivsuse üle. Olid ajad, kus üliõpilane moodustas teatava sotsioloogilise nähtuse *sui generis*, esinedes idealistliku elukäsitusega otsijana, rahutu juurdlejana, innustunud rahvamehena või sünge ja fanaatilise pörandaaluse revolutsionäärina. Praegusaja elustiil nõuab üliõpilaselt blaseeritud üleolekut kõigist ideedest ja — laitmatut smokingit, mille revjääride laius peab — nagu seda hästi käsitleb „Puhastustule“ sangar — täpsalt vastama viimase moe nõudeile. Endastmõistetavalt täidab säärase üliõpilastüüpide juures tõsisema raamatu aset loengutekonspekt, mis moodustab paraja paarimehe moodsale smokingile. Indifferentne igasuguste kõrgemate ideede suhtes, tunneb säärane liik üliõpilasi seda suuremat huvi kõigi võimalikkude karjäärikombinatsioonide vastu ja osutab raha hankimisel suurt leidlikkust. Ei tahaks väita, et säärane vaimuvaene, ideelage, välist härrasmehelikkust taotlev üliõpilastüüp oleks meie üliõpilasteperes arvulises enamuses; kuid ta annab meie aja üliõpilaselule tooni ja on selle efektiivkamaks esindajaks.

Nähtavasti kuulub suur hulk ülikooli lõpetamata jätnud üliõpilasist äsjakirjeldatud nauditsejate üliõpilaste arvele,

kellest paljud nõrga töödistsipliini või andevaesuse tõttu ei vii oma studiumi lõpule. Ülikooli lõpetamata jätmise korral kujunevad sääraseist tüüpidest sageli „ülelõpetatud inimesed“, kes endale elus ei leia õiget kohta ja kibestunud olevustena võivad moodustada ühiskonnale hädaohtliku inimesteliigi. Kuid ka ülikooli lõpetamise korral ei suuda kõik sääraseid elemendid meie praeguse kitsikuse juures endile hankida kõrgepalgalisi kohti, mis neil võimaldaksid jätkata üliõpilaspõlves omandatud eluviise. Ka siis on tulemuseks kibestustunne ning pettumus elust. Oleks vist küll aeg alata järjekindlamat võitlust meie üliõpilaskonnas levinud labase elupõletuse vastu. Meie ülikool peaks hakkama karmimalt käitama akadeemilisi logelejaid ja eranditult kõigilt üliõpilasilt nõudma korrapärast ning tõsist tööd. Samuti tuleks meie üliõpilaskonnas hakata energilisemalt õhutama idealistlikumat, vaimsemat elukäsitust ja ühiskonna üldhuvidega kooskõlastatud, tagasihoidlikumat elustiili.

Lõbukultuurile andunud üliõpilase kõrval paistab meie üliõpilasteperes vähem silma teine tüüp: metoodilise, korraliku töömurdja oma. Arvuliselt on see tüüp võib-olla isegi enamuses ja on möödunud kümne aasta jooksul teinud palju positiivset tööd eesti rahvuskultuuri heaks. See liik üliõpilasi on näit. hoogsalt osa võtnud akadeemiliste teadusliikude seltside tegevusest. 1928. resp. 1929. aastal oli 20 akadeemilises seltsis kokku üle 1300 üliõpilase liikmeks; üliõpilaste poolt on neis seltses peetud üle 300 teadusliku ettekande. Seltside abijõududena ja stipendiaatidena on üliõpilased teinud õieti palju rahvuskultuuriliselt tähtsat tööd: kogunud ajaloolist rahvatraditsiooni, kirjeldanud ja registreerinud kinnismälestisi ja kiriklikke muinsusi, kogunud kohanimedid ja eesti kõnekeele sümptomeid murdesõnastiku jaoks, korjanud põllumajanduslikku vanavara, rahvalikke loomaarstimisviise ja arstimeid, kogunud teateid arstirohutaimede kohta, korjanud rahvaluulet, kaasa töötanud paljudes oskussõnade-komisjones ja teistes kollektiivseis teaduslikes ettevõtetes. Üliõpilased on kirjutanud ka üle 200 auhinnatööd, millest 97 on hinnatud 1., 55 — 2. ja 28 — 3. auhinna vääriks (1929. a. tööd pole siin arvestatud). Ka magistritööde hulgas, mida on möödunud 10 aasta jooksul esitatud umbes 200, leiduvad mitmed väärtuslikud uurimused. Kui arvestada meie üliõpilaste raskeid töötamistingimusi, nende vähest ettevalmistust ülikooli tööks, puudulikku keeleoskust j. m., siis ei tohiks saavutatud tulemusi mitte väga madalalt hinnata, liiatigi

et töökas üliõpilastüüp meil on üldiselt esinenud väga tagasihoidlikult, esile tikkumata ja suurte kelladega välja sõitmata.

Mis puutub üliõpilaste kuuluvusse intiimorganisatsioonidesse, siis oli 1928.—1929. a. 64% organiseeritud ja peale selle kuulus 27,6% mitmesugustesse eri-ilmelistesse (spordi-, male-, kristlikesse j. t.) ühingutesse, rääkimata juba eelmainitud akadeemilistest teaduslikkudest seltsidest.

Oma teaduslikku tegevust ei ole meie ülikool suutnud oma esimesel kümnel eluaastal veel kaugeltki maksimaalse intensiivsuseni viia: selleks on õppejõud liiga koormatud olnud mitmesuguste teiste, juba eespool mainitud ülesannetega. Kuid ikkagi on selle aja jooksul kaitstud üle 60 doktori-väitekirja ja avaldatud nii ülikooli „Toimetustes“ ja ülikooliga seotud teaduslikkudes väljaannetes kui ka välismaal paljud teaduslikud tööd, neist mitmed eesti rahvusest õppejõudude sülest. Samuti on hoogsalt töötatud õigete teaduslike tegevusele vajalike eeltingimuste loomise kallal: on loodud määratu hulk hädatarvilikke teaduslike oskussõnu, kogutud suured tagavarad mitmesugust ainet üle terve maa, koostatud bibliograafiaid, välja antud algmaterjale, toimetatud bïograafilisi j. t. käsiraamatuid j. m. Kogu selle töö tähtsuse kohta ei ole praegu perspektiivi puudumise tõttu veel võimalik saada õiget ülevaadet.

Tartu eesti ülikool on vaatamata kõigile tema tegevuses avaldunud puudustele oma esimese aastakümne jooksul jõudnud küllalisel määral oma olemasolu õigustada. Ta on saanud meie rahvuskultuurilise organismi üheks paratamatuks ja hädatarvilikuks organiks. Kui ta siiski veel ei ole andnud kõiki oodatud õisi, siis ei lange süü selles mitte niivõrra temale endale, kuivõrt meie liiga hõredale kultuurikihile, mille mullast säärane õilis taim pole saanud piisavalt elumahlu. Kui see mullakiht tiheneb ning süveneb, ei jää tulemata oodatud õied ka meie kõrgeima hariduse puul.

P. Treiberg.

Mait Metsanurk.

Vilekümnenda sünnipäeva puhul.

2

Mait Metsanurga anne on loomult selline, mis ei luba eeldada suuri võimeid dramaatilise kirjanduse alal: juba võrdlemisi nõrk koondamis-, tihendamis- ning keskendamis-

võime ei predestineeri Metsanurka näitekirjanikuks; lisaks on Metsanurga dialoog kaunis elutu, tegelasi vähe iseloomustav. Siiski on Metsanurk korduvalt näidendi alal katsetanud. Esimesed sellekohased katsetused nagu „Vagade elu“ (kirjutatud a. 1907, ümbertöötatult ilmunud a. 1923) ja „Uues korteris“ (1908) ei vääri erilist tähelepanu. Huvitavam on 1925. a. ilmunud „Kindrali poeg“, draama seitsmes pildis epiloogiga.

Huvitav on see teos peamiselt sisuliselt, kuna draamana ka see veel ei täida kõiki õigustatud nõudeid. Sisuliselt on „Kindrali poeg“ jutustise „Jumalata“ variatsioon, sama põhiküsimuse — elumõtte — käsitus teisel, laiemal alusel. Nagu jutustises „Jumalata“, jääb küsimus siingi vastuseta, draama jookseb tühja, peegeldades autori endanõutut seisukohta teda nii tugevalt paeluva küsimuse suhtes. Elumõtte põhimõttelise küsimusega seltsib draamas „Kindrali poeg“ tugevalt tendentsliku värvinguga ühiskondliku korra ning üksikute ühiskonna-kihtide vahekorra arvustus ja kolmanda motiivina võimuküsimuse — võrdlemisi kahvatu — lahenduse katse. Kõiki neid motiive valgustama valitud kujudest on kindrali poja oma vaimliselt kaaluvaim ja väärikaimalt koheldud. Teised — enamikus autori tunduva antipaatia all kannatavad — tegelased on kas teravamalt iseloomustamata üldistised nagu kindral (ja Spartakus) või ühekülgsed liialdised, alates mitteusutava preili Ronnyga ja viimse võimaluseni karikeeritud politseiülemaga, lõpetades selliste tendentslikult naeruvääristatud — ja sellega ebatõeliseks ning mõjutuks tehtud — kõrvaltegelastega nagu Noorte juht või Suurnikkude saatkonna juht.

Nii kindral kui ka Spartakus, energiliste teotsejatena mõeldud vastandkujud, jäävad Metsanurga käsitusel kahvatuks; esimene kipub muutuma labaseks ning kergekaaluliseks nii suurelatusliku kuju kohta, teine satub antud situatsioonis vildakasse valgustusse ega suuda mõjuda sellena, mida autor temas on tahtnud kujutada. Kahe suurema kavatsatud vastase, kindrali ja Spartakuse, vahele asetatud elumõtte ja ilmavaate pärast võitleja ning kannataja, kindrali poeg, on eelmainitutega võrreldes plastilisem, tekitab temas toimuva dramaatilise arengu tõttu suuremat huvi.

Autorit iseloomustava joonena olgu nimetatud, et ka kindrali poja arenguloos etendab tunduvat ning otsustavat osa õnnetu armastus. Ses mõttes on sel hapra, väga tundelise noormehe kujul palju sugulust eelvaadeldud teoste peategelastega. Nende kõigi elus mängib ju naine

liiga sügavale ulatuvat ning olulist osa; õnnetu armastus saab neile suurimal määral saatuslikuks, moodustades võimsaima tõukejõu, mis paneb neid teotsema. Iseenesest pole ükski neist hellameelseist, nõrga algatusvõimega meestest teguvõimeline, — olgu või nii kitsais raames, nagu see Märt Klaosel või Taavet Sooverel võimalik oleks. Nende iseloomule vastav sügavaim elamus — õnnetu armastus — alles paiskab nad endasse-tardumusest ja sunnib teotsema ükskõik mil viisil. Vastavalt kindrali poja võrratult kõrgemale kõlblale tasapinnale on tema teotsemine Klaos'te, Soovere'de ja Martens'ite rabelemisest puhtam ning õilsam. Kui Klaos lootustes pettunud armastajana kosib lihava lese, et tema rahaga endisele armsamale kätte maksta; kui Soovere õnnetult armastades haavunud haub suurepäraseid tulevikupilte ja Martens ostab kehva tütarlapse enesele öökaaslaseks, siis andub kindrali poeg preili Ronnys pettudes maailmakorra parandusele, et ideelisil põhjusil astunud väärsammu hiljemini eluga tasuda. Kahtlemata on kindrali poja paleuslik, kõlblalt väga kõrgel seisev noormehe-kuju eesti kirjanduse huvitavamaid ja omalaadilisemaid kujusid: üks väheseid jaatavaid kujusid meie kirjandust iseloomustavate üliarvukate eitavate kujude seas ning sellega üksi juba tähelepanu vääri.

*

Õnnetu armastuse motiiv jookseb teose peamotiiviga rööbiti ka romaanis „Jäljetu haud“ (1926). Peamotiiviks on siin maksva ühiskonna-korra vastu võitleja hingeliste elamuste analüüs; peategelaseks pörandaaluse kommunistide juht Kristjan Raudma, teoreetiliselt seekord jällegi energiline organisaator, tegude-inimene, tõeliselt hell, sentimentaalsuseni tundeline enesevaatleja, enda pisimategi elamuste lahastaja. Nagu suur-ärimees Andreas Martens oli tõenduseks, et Metsanurgal ei õnnestu energilise teotseja-tüübi kirjeldus, nii on seda ka Kristjan Raudma kuju. Ja nagu romaanis „Ennäe inimest“ paiguti naiivsetena tundusid Martensi imponeerivat teotsemist kujutada tahtvad leheküljed, nii tunduvad sageli eluvõõrastena samalaadilised leheküljed romaanis „Jäljetu haud“. Nii seal kui siin vajub raskusepunkt kannatava inimese seesmiste elamuste kirjeldustesse: „Jäljetus hauas“ — nagu eessõna oletada lubab — juba täitsa teadlikult.

Olemuselt on romaan „Jäljetu haud“ psühholoogiline uurimus ja väärib sellisena tõsist tähelepanu, sest et just psühholoogilise romaani ala eesti kirjanduses alles võrdle-

misi vähe on viljeldud. Harva kohtame eesti kirjanduses nii täpsat ja üksikasjalist hingeliste elamuste jälgimist kui ses romaanis. Ning ei saa ütelda, et romaani peategelane, Kristjan Raudma, ei vääriks hingeelu-eritleja tähelepanu.

Kindrali poja kõrval on Kristjan Raudma Metsanurga kõlblalt kõrgeimal seisvaid kujusid; tema kannatused ületavad kaugelt Martensi omi, kõnelemata Taavet Soovere või Märt Klaose omadest. Viimases kujus väljenduvat kadedusevingu immitseb küll ka romaani „Jäljetu haud“, kuid rohkem autoripoolsest maailmasuhtumisest kui peategelase enda kujust seesugusena.

Kristjan Raudma on idealist, tema eitav suhe maksvasse ühiskondlikku korda juurdub veendunud tõekspidamises, omalaadilises hingeelulises struktuuris, mille algosiseid eritelles autor veel kord põgusalt riivab „Orjade“ ideelist ainetikku. Kuigi mõeldud ülemaalse organisatsiooni juhina, tarmuka ehitajana ning korraldajana, on Kristjan Raudma Metsanurga käsitusel pigemini idealist-teoreetik, mõtiskleja ning juurdleja. Juba teose päevikukujuline vorm soodustab peategelase endassesüvenemist, laseb pearrõhu — nagu mainitud — langeda peategelase hingeliste elamustele, kuna välist sündmustikku ainult refereeritakse.

Et Kristjan Raudma hingelised elamused põhilaadilt ei muutu, vaid üksnes intensiivsemalt arenevad, siis ei jää autorile võimalust hiilata värvide-rohkusega, vaid tal tuleb pilduda üksikute värvivarjundite järkjärgulise tihendamise ja erivalgustuses esitamisega, mis kaasa toob küll tüütava meeolude-kordamise, ühtlasi aga võimaldab vähimategi meeolu-muudatuste ja ühesuguse põhilaadiga elamustekogumite täpsat fikseerimist.

Huvitava, vististi mitte ettekatsetatud üksikasjana võiks nimetada Kristjan Raudma kui närvihaige käsitlust. Kaugelt enam kui Metsanurga eelmiste teoste peategelased elab Kristjan Raudma närvidega, laseb end teotsemisel ja mõtlemisel juhtida meeoludest. Arvatavasti autori teadmata ja tahtmata on „Jäljetu haud“ kujunenud tähelepandavaks närvihaige inimese siseilma kujutiseks. Kristjan Raudma — muide ka juba Märt Klaose — alaline enesele meeldetuletus: pean olema tugev! pean tahtma! pean ennast oma ideaalile truuks sundima!... on tüüpiline närvilise ning haiglaselt elujõuetu inimese enesevirgutus. Ülisuurest närvinõrkusest kõnelevad Kristjan Raudma sagedad meeolu-võnkumised, järsud ning vähepõhjendatud üleminekud ühest meeolust teise, haiglane — paiguti hüsteeriline — tundelisus jne. Ainult osalt lasevad need nähtused endid

seletada Kristjan Raudma eriliste elutingimustega; vähemalt niisama suurel määral põhjustab neid peategelase isiklik konstitutsioon — tema kehaline ja vaimline struktuur, millest ju võrsub iga olevuse iselaad ja milles juurdub selle iselaadi arenemissuund.

Teose nais-peategelane Kaaren jätab Kristjan Raudmaga võrreldes kahvatu mulje. See on pigemini skeem, mitmesuguste hingeliste omaduste teoreetiline koondis, arvestatav peamiselt Kristjan Raudma elamuste eriliigi — armastaja kannatuste — põhjustajana. Kristjan Raudma armastust puudutades olgu nimetatud, et see tunnete- ning elamustekogum võib-olla kõigest muist selgemini osutab selle kuju pea- ning põhiomadust: romantilise värvinguga ülitundlikkust.

Stiililt on „Jäljetu haud“ Metsanurga nauditavamaid teoseid. Autor on vahepeal ekspressionistlikust väljendusviisist jälle loobunud, taotleb aga sellelt omandatud asjalikkust ning nappust, mis tal õige hästi õnnestub. Võrdlemisi harva langeb kirjanik ses teoses lõtva, ärritava sentimentaalsusse, kus ta siis ei säästa lugeja maitset haavavaid hüüatusi: „Ah! Eh! Oh! Uh!“, isegi „Äh!“

*

Meil jääb vaadelda veel kaks teost: sisemiselt kokku kuuluvad romaanid „Valge pilv“ (1925) ja — kogult monumentaalne — „Punane tuul“ (1928).

Pärast jututisi „Toho-oja Anton“, „Taavet Soovere“, „Epp“, „Jumalata“ on „Valge pilv“ stiililiselt ja kompositsiooniliselt üllatavalt madala tasapinnaga. Stiil ei ilmuta siin erilisi pingutusi ning jääb õige ilmetuks, kompositsiooniliselt aga tundub romaan läbitöötamatu tooresaine-koguna, millest muide ka autor ise näib teadlik olnud olevat, nagu „Valge pilve“ järelsõnast näha.

Sisuliselt on „Valge pilv“ katse kujutada maailmasõja sündmustiku mõju eesti külaelanikesse. Tegelasi on teosel rohkesti; peamiselt noorema põlve esindajate kaudu kandub teosesse ühiskondlikkude lahkkelide motiiv, mida üksikasjalisemalt käsitleb romaan „Punane tuul“.

Nii „Valge pilve“ kui „Punase tuule“ tegelastest ise loomustab autor kõige paremini neid, kel pole erist käsundit kanda ühiskondliku klassi esindajatena. Kahjuks on seesuguste tegelaste arv — eriti „Punases tuules“, kus tegelaskond teravamalt jaguneb kahte leeri — võrdlemisi väike. Nii „punasest tuulest puudutatute“ kui nende vastaste kujud kannatavad aga mõlemas teoses sihiliku

ühekülguse all; viimased on peaaegu eranditult jämeda-
joonelised karikatuurid, nende iseloomustamiseks määratud
pildid nii tugevasti liialdatud, et soovitud mõju jääb tulemata.

Mõlema teose peakujuks on naine: Verihurma, hiljemini
Loo Alma. Metsanurga naiskujude enamikust on see kuju
kahtlemata selgemini nähtud ja seetõttu plastilisemalt käsi-
teldud. Kui suur osa Metsanurga naiskujudest jätab
meeskujudega võrreldes ähmase või katkendliku, piir-
joontest laialivalguva mulje (mis muidugi oleneb kirjaniku
vaimlisest struktuurist ning situatsiooni iselaadist), siis
„Valge pilve“ ja „Punase tuule“ peategelasest Almast jääb
õige selgepiiriline ning tihke mulje.

Kaugelt sümpaatlikuma mälestuse jätab Alma kuju
„Punases tuules“, kuna „Valge pilve“ Almaga tutvume
peamiselt õigegi ebameeldivast küljest. „Valge pilve“
Almal iseenesest küll ei puudu jaatavad küljed — ta on
hea ning hoolitseja õde ja tütar, töökas ning arukas
teenija, kaasteenijaile osavõtlik seltsiline —, kuid jaatavad
küljed jäävad varju kahe eriliselt esiletõstetud eitava joone
ees, kusjuures autoripoolne käsitelu selgusetuks jätab, kas
neid jooni on meelega või kogemata nii tugevasti rõhu-
tatud. Inimesena meeldivast küljest võetud, esineb „Valge
pilve“ Alma ebameeldivaist külgedest naisena, ajuti kuni
ebausutavuseni. Alma kui naine „Valges pilves“ — see on
mingi segu hingelt upsakast vagatsejast ning hoolega mehi
valivast ja parimat naitumisvõimalust otsivast külailudusest.
Olgu lubatud teda ses mõttes iseloomustada paarirealise-
osundiga: „Ta palvetas (vendade) Aadu ja Kaarli, isa ja
(õetütre) Linda eest, enesele palus aga tarka meelt ja
mõistust, et ometi kord otsustada suudaks, kes siis viimaks
jääma peab: kas koolmeister, Mihkel või see kolmas.“
(„Jääb“ romaani lõpus esilekerkiv neljas: Loo Ants.)

Kui „Valges pilves“ on ebaselge, kuis õieti autor ise
suhtub Almasse, siis „Punases tuules“ on täitsa ilmne, et
ta suhtub sisse kujusse heatahtliku poolehoiuga, valides
teda iseenda tõekspidamiste väljendajaks ja tõdede-otsingu
eri-arenemisjärkude kinnistamise vahendiks. Et Alma kujus
siin ühtlasi peavad peegelduma ka autori kahtlused üksikute
tõdede ja nende väärtuse suhtes, siis kannatab see kuju
paigutise sisemise ühtsusetuse all. Niihästi iseenda kui
Alma sisemisi kahtlusi ja tõekspidamiste võnkumisi väljen-
davaks momendiks valib autor enamasti Alma mõtisklused
ja õhtused kõnelused jumalaga, mis põhjustab situatsioonide,
meeleolude ja üksikute mõttekäikude kordumist — pikapeale-

tütuseni. Tugev kärpimine oleks siin teosele suureks kasuks olnud.

Alma vagatseva tutvavlikkuseni ulatuv sõprus jumalaga ei küüni kaugeltki Alma isa — „vana Verihurma“ — tõelise, sügava vagaduseni. Vana Verihurm on „Punase tuule“ tähelepandavamaid ja kunstilises mõttes õnnestunumaid ning terviklikumaid kujusid. Selle haruldase südamlikkusega käsitletud vanainimese-kuju usus ning jumalakartuses on midagi selitatut, kõigest maisest üle kasvanut. See omapärane hingerahu leidnud mõtiskleja kuju kaalub kirjanoduslikult väärtuselt võib-olla niisama palju kui sihilikult mittemeeldivatena kirjeldatud „Valge pilve“ ja „Punase tuule“ tegelastele erapooliku liialdusega tehtud ülekohus.

Ühekülgsest liialdusest hoolimata on eriti „Punase tuule“ arvukas tegelaskonnas võrdlemisi palju hästi ja huvitavalt kirjeldatud kujusid. Muide puudub sageli ainult natuke piirjooni ja värvitoone pehmendavat huumorit — ning me seisaksime meisterliku maali ees. Mida rohkem vaenlikku liialdust, seda nõrgemaks osutuvad kujud kunstiliselt; sellise, väärkäsitluse tõttu ebaõnnestunud kujuna võiks nimetada Loo vanaperenaist „Punases tuules“ esitatud variandis. Seda konstateerides ei saa nimetamata ega rõhutamata jätta, et mõned teose alul ühekülgse käsitluse all kannatavad kujud teose lõpu poole, autori nendesse suhtumise enam erapooletuks muutudes, plastilisuse mõttes tunduvalt võidavad. Üldse väärib „Punase tuule“ lõpupoolne osa erilist tähelepanu: see on paljutöötavalt sümptomaatiline, lubab (alles õige varjatud kujul) eeldada mingit lähedast pööret autori maailmasuhtumises ja elukäsitluses. Kui lootused ei peta, siis võib-olla seisame Metsanurga loomingu algava, kõike senist ületava tasakaalustatud ja kooskõlastatud ajajärgu ees.

„Valge pilvega“ võrreldes on „Punase tuule“ sündmus-
tikuline külg värvikam, kaasakiskuvam, kuigi ka see teos kompositsioonilt veel palju soovida jätab. Jutustusevool on alles liiga pikaldane; eelmainitud meeolude-kordumine kui ka asjatud kõnelused ning ruumiraiskavad mõtiskelud koormavad teost üleliigse ballastina. Nagu „Valge pilvigi“ — kuigi mitte nii suurel määral —, tundub „Punane tuul“ enneaegselt valminuna, mitte küllalt läbimõelduna; seda ilmutab juba üksikute osade erinev meeolu ja võib-olla koguni ilmavaateline lahkuminek teose alguse ja lõpu vahel.

Kui „Valge pilv“ stiililiselt vahepeal saavutatud tasapinnast tunduvalt madalamale laskub, siis ilmutab „Punane tuul“ stiili alal jälle märgatavat tõusu. Kahjuks puudub aga teosel järjekindel stiiliühtlus; kõnelemata sääraseist nähtusist nagu esimese ja teise peatüki sootuks erinev stiililaad, kõigub „Punase tuule“ puhtvormiline pind alata: kord on see tublisti viimisteldud, vahel eeskujulik täpsuselt ja plastilisuselt, teinekord lohisev, ilmetu, ka labane. Puudub see pidev rütm, mis nii hästi mõjub autori niisuguseis tooteis kui „Toho-oja Anton“, „Epp“ või „Taavet Soovere“. „Punane tuul“ tervikuna oleks nagu Metsanurga stiiliarengu näitlik rekapitulatsioon, — siin leidub sugemeid õige erinevaist ajajärkudest.

Selle koguka teose stiiliküsimuse juures pikemalt peatudes ei saa nimetamata jätta sääraseid maitsetuid ainekõrvale kallutusi nagu imiku toitmisel ja tervishoiusse puutuvad seletused ja nõuanded või muud sarnast, — ilmselt rudimendid autori esimeste, didaktiliste jutustiste aegadelt. Esteetiliselt niisama kergekaaluliseks ballastiks on oht rad osundid piiblist — ja rohked, veel vähekaaluvad salmikeseid ning igasuguse mõttetagi vemmälvärsid. Seegi on jälle pahe, mis iseloomustab Metsanurga toodangut varaseimast ajast täniseni; kirjanik ise näib seda pahet võtvat voorusena, mitte teadlik olles, kui suurel määral säherdune ülearune pagas tõsiselt võetud teose stiili labastab.

Alaliseks Metsanurga stiili põhiomaduseks on teatavat kehv-veresust ning jumetust põhjustav leksikonivaesus, mis ka „Punast tuult“ ei jäta mõjustamata. Et Metsanurga sõna-tagavara just suur pole, ilmneb eriti omadussõna käsitlest; leidnud sobiva omadussõna, kordab ta seda kulumiseni. On omadussõnu ja võrdlusi, mis korduvad läbi peaaegu kõigi Metsanurga teoste; olgu need siis teatavaid puid (peamiselt kaske), mõningaid tegevusi — näiteks hobuse söömist (see „krõuh-krõuh“ ei puudu ka „Punases tuules“), üksikuid loodusenähtusi, häise kehaosi (mida tavaliselt „marmoriga“ võrreldakse nii „Isamaa õilmetes“, „Orjades“ kui ka palju hilisemais teostes) või kõnnakut (autori lemmiksõna siin „kuninglik“, mis ei puudu „Punases tuuleski“) iseloomustavad atribuudid. Ka seal, kus autor üksikut tegelast iseloomustab mõne erilise tunnusega, ei lakka ta seda tüütuseni kordamast; nii ei jäta autor „Punases tuules“ Loo vanaperenaise esinedes ijäl mainimata selle tegelase tunnuslauset „kõndis... mõõdetud sammul, tugev rind ja paksuvõitu kõht esile surutud, pea seljas“.

Sõna-tagavara vähesusega orgaaniliselt seletatav on Met-

sanurga stiili teisest küljest iseloomustav omapärasus: ebatavalised, otsitud omadus- ning nimisõnad ja võrdlused. (Sageli esinevad mitte-tõepärased tänavate nimetused nagu Väike Põik-Lihavõtte tänav romaanis „Ennäe inimest“; tegelaste nimed nagu Homar, Kibbal, Kaaren — vist eesnimena mõeldud — romaanis „Jäljetu haud“.) Selliseid vääratusi on „Punases tuules“ siiski vaevalt leida; põhjuseks võiks muu seas olla asjaolu, et teose sündmustik on võetud maaelust.

Metsanurga üldist stiili-ilmet ja tasapinda tundemiks võttes ja nagu tuntud saksa kirjanik ning arvustaja Max Brod eeldades, et „Stil und Inhalt nur zwei verschiedene Seiten einer und derselben Sache sind, so dass der von seinem Gegenstand Erfüllte eben ganz von selbst zu einem grossen erfüllten Stil kommt“, peaks järeldama, et Metsanurk senini harva on olnud ainekultuuri tugevasti ning kogu olemusega haaratud. Tõsi küll, just Metsanurk jätab mulje, et tal on iga teosega midagi ütelda olnud; et kirjanikukutse pole talle „tuuletallamine“, vaid eneseväljendusevajaduse rahuldamise vahend. Sellegi pärast jääb meie eeldus maksvaks: Metsanurgale on ilukirjanduslik tegevus nimelt peamiselt mõtte-avalduse vahend, — teadliku otsingu, kaine mõistustegevuse teel tekkinud protsessi lõppvaatus. Metsanurk on kirjanikke, kes ei loo sise-elamuse sunnil, vaid mõtteväljatuse mõjul või mõne tõekspidamise väljenduseks, — parimal juhul paeluvast kujust aetuna („Tohoja Anton“, „Taavet Soovere“).

Sellepärast ehk ongi Metsanurga teostes nii vähe temperamenti; isegi tema viha on hoota ja kireta: pigemini kõneleb sellest sitke ja põikpeane visadus. Et Metsanurga teoseid ei sisenda niipalju intuitsioon kui tahe, siis pole ka ime, et lõpp enamasti alati on algusest nõrgem ja kahvatum. Millise hooga, mõnikord otse fanfaarina heliseva lausega algavad enamasti Metsanurga teosed — ja mäherduse väsinud tühimusega või parimal juhul väheütleva, üksnes väliselt ilusa pildikesega nad sageli lõpevad! Isegi tendentsilt sõjakaimad teosed jätavad lõpuks ebamäärase mulje, nagu poleks autoril tuju või poleks tal julgust olnud viimsete konsekventsideni minna. Nii sageli jääb Metsanurga teostest mulje, et autor kaotab pinna jalge alt, et ta isegi kindlasti ei tea, kus on tõde; et ta võib-olla ütleb ühte ja mõtleb teist või et ta kirjutamist lõpetades enam ei mõtle seda, mis teost alustades („Punane tuul“).

Lisaks on Metsanurga kirjutistes palju niisugust, mis tundub kirjutatud olevat üksnes efekti pärast, sisemisest

kiusuvaimust või ihast, lihtsameelset lugejat rabada — „*épater le bourgeois*“. Sellelt seisukohalt hindaksin näiteks lähemaid tooteid „Rahu ja üksmeel“ ja „Viimne päev“ (koguteosest „Viimne päev“), eriti viimatimainitut, mille meeoluline külg osutab enam kõike muud kui tõelist, sügaval hinges juurduvat kaastunnet kannatava poolega. Samalt seisukohalt vaadeldes oleks mõistetav Metsanurga varasemat loomingut iseloomustav rõveduste rohkus; samuti „Orjade“ räpakas jõhkru, arvukad maitse- ja taktitunnet haavavad stseenid hiljemini kirjutatud suuremais ja vähe- mais tooteis.

Autori mitmepaikselt suhtudes ainesse ei saa kompo- sitsioon juba *a priori* olla selge- ega otsejooneline; mitme- kesiste isiklikkude, mitte teose sisemisest loogikast võrsu- vate, motiivide põimumine ainesse takistab kompositsioo- niliste tervikute tekkimist, nagu seda ilmselt tõendavad sellised tooted kui „Orjad“, aga ka „Valge pilv“ ja tun- duval määral „Punane tuulgi“.

Mida haaravama sisemise tõukejõu mõjul autor loob, mida tugevamini ta hingeliselt teosesse kiindub, seda ter- viklikum ning ühtlasem mulje jääb teosest; see maksab ka neil lehekülgedel käsitletud autori kohta: parimaks, mis Metsanurk loonud, on puhtkirjanduslikult võetuna need teosed, kus on ülekaalus kujundaja (mitte hurjutaja, noo- miija, õpetaja, targutaja, s. t. mõistuseinimene), nii siis ilmse andumusega loodud „Toho-oja Anton“ ja „Taavet Soovere“, ilmse kaasaelamisega kirjutatud „Jumalata“ ning „Jäljetu haud“, kuna teosed nagu „Orjad“, „Ennäe inimest“ — teatavas mõttes ka „Kindrali poeg“ — tähelepanu väärivad peamiselt ajavaimu ja autori ideelisi otsinguid ning nende otsingutega seotud kannatusi iseloomustavate dokumentidena.

Tervikuna võttes sisaldab Metsanurga toodang võib-olla küll rohkem ebameeldivaid ja irriteerivaid elemente kui ühegi teise tunnustatud kaasvõitleja oma; rohkem aga ka kui paljud kaasvõitlejad on see süngehingeline „juma- lateotsija“ mõtelnud, juurelnud, ideedega maadelnud, tõde- sid taga ajanud ja nendega võidelnud. Miks iga kirjaniku toodangus just teatavad jooned esile kerkivad; miks ühe looming selles, teise oma teises suunas areneb, need on küsimused, millele vastamiseks peaks tagasi pöörduma praegu lõppeva kirjutise alguse juurde: põhjused peituvad iseloomus, arenemistingimustes, suurimal määral aga eespool- käsitletud autorit nii tugevasti paeluva pärilikkuse saladustes.

(Lõpp.)

M. Sillaots.

Eesti tänusõnade tekkimisest.

Soome keeleteadlane T. E. Uotila („Virittäjä“ 1928, lk. 305/6) rinnastab eesti tänusõnale *aitäh* soome murdeis esineva lastekeelse *ajtti ~ aattih* ja seletab mõlemad sõnakujud laenuks sürjani sugukeelest vene vahetalitusel. Kuivõrt see laenuseletus on paikapidav soome suhtes, jäägu asjatundjamate otsustada (kahtlasena tunnukse küll seegi), kuid eesti *aitäh*-sõna puhul juhiksin siin tähelepanu hoopis lihtsamale ja tõenäolisemale seletusevõimalusele.

Juba Wiedemann oma sõnaraamatus tuletab tänusõnad *aitäh, aitjuma, aituma, aittüma, aitumal, aitümal* hüüust *ait' jumal*, nagu seda rahvas isegi veel seletab ja nagu seda ka teised keelemehed on hiljemini seletanud (vt. näit. „Virittäjä“ 1903, lk. 123, kus H. Ojansuu oletab arengu *aitjumal > aituma* tingituks j astmevaheldusest!). T. E. Uotila peab sidet *aitama*-verbiga meie keelilises teadvuses ainult rahvaetümoloogiliseks, kuid vaevalt võime ühineda tema väitega, kui jälgime veidi ligemalt seda ideoloogilist baasi, kust üldse on võrsunud meie tänusõnad.

Ei ole vist paljut kahtlust, et eestis *tänan* (väga) on kodunenud lihtsalt saksakeelse *danke* (sehr) eeskujul; vrd. ka rootsi *tack så mycket* 'tänu nii palju, resp. väga' (selle mõjul soome *kiitoksia paljon*); vrd. edasi eesti *palju tänu* — saksa *viel(en) Dank*; küllap ka meie *suur tänu* on germaani *tänamise* motiivi mõjustatud.

Küsigem nüüd edasi: kas ei ole ka *aitamise* kujutelm mõne naaberkeele mõjustatud? — Vene tänuverb *благодарить* lähtub heateo-kujutelmast, kuna teine vene tänusõna *спасибо* tähendab algselt 'päästa jumal' ja sarnaneb nii siis juba suurel määral meie *aituma*-kujutelmaga. Täitsa identne viimasega on aga läti tänusõna *paldies* (murdeti *paldas ~ paldis*), mis on lühendunud sõnust *paldz dievs*, s. t. 'aita jumal'. Küllap siitpoolt tuleb otsida meiegi *aitamis-kujutelm*' prototüüpe. Vist mitte sürjani keelest vene vahetalitusel pole *aitäh* meieni jõudnud, vaid tõenäolisemalt on see (resp. *aituma*) ainult vene kaudsel ees-

kujul tõlgitud. Võiks oletada selle tänusõna tekkimist aastasajul enne sakslaste Baltikumisse tungimist, kus lätlased ja eestlased seisid teatava vene kultuurilise mõjustuse all ja omandasid vene misjonäridelt oma esimese kristliku ellusuhtumise kui ka viisakuse, mille mõjul tänutunne heategija või „aitaja“ vastu vormitigi vastupidi vaggasse soovi „aidaku (resp. päästku, kaitsku, hoidku) jumal (ka sind)“. Hiljemini on sellele aitamise ideoloogiale seltsinud siis germaani mõjul tänamise kujutelm, mis nii germaanis kui ka meil on sisaldanud algselt vist lihtsalt intensiivsemat hingelist elamust. Nii kirjutatakse Grimm'i suures saksa sõnastikus: *dank* gehört zu dem verlorren stamme *dinke, danc, dunken*, der eine thätigkeit des geistes, eine bewegung und erhebung der seele ausdrückt; dahin weisen alle davon abstammenden Wörter wie andacht, gedanke, bedanken. Eesti *tänu*-sõna analoogilist tähendusarengut võime aimata soome vaste *tenho* abil, mis tõlgendab veel täniseni mingisugust (eeskätt just psüühilise) jõu väljendust, mõju, võimu, eriti veel (maagilist) nõiavõimu, võlumist, nii et derivaat *tenhetär* väljendabki naisnõida, võlu (saksa Hexe) ja neologism *tenhostus* on loodud just nimelt sugestiooni omakeelseks tõlgendamiseks (vt. „Viritäja“ 1912, lk. 57). — Muidugi on selliste kujutelmade paralleelne areng võimalik ka täitsa iseseisvalt üldinimlike psühholoogiliste predispositsioonide tõttu, kuid vastavate oskussõnade ja ütluste fikseerumisel ei saa vist siiski naaberkeelte mõju salata.

Lõpuks tuleks puudutada paari sõnaga veel *altäh*-sõna häälikulist külge. — Tänutunde väljendamine on ju tüüpilisi affektiivseid toiminguid, millega seletubki kõige pealt hääu elliptiline lühene mine kiirkõnes *aita jumal > alta* (või veelgi iseloomustavam sõnade sulamine *altuma* jne. kujul); samaga seletub edasi hääu erilaadne rõhutamine (ka soome ja läti tänusõnusus on pearõhk ebatavaliselt teisel silbil), kuna rõhust omakorda on tingitud h-olluse tekkimine suure hooga häaldatud hääu lõppu (vrd. analoogilisi näiteid *näe > nähh, ennähh, vaata > vatahh*).

või kuis kõigiti neid sõnu eri-meeleoludes hääldatakse!); viimaks on esimese silbi *i*-ollus kiirkõnes sulanud *t*-olluse palatalisatsiooniks ja mõjustanud järgmises silbis *a > ä* muutuse *aitta > > ättä-h* (murdeti ka *aitehh*, *aitihh* või *i* asemel *t*), samuti nagu *aitta jumal(a) > > ättu-ma*, kus küll ülearune on *j* astmevaheldusest kõnelda. A. Saareste oma kirjutises „Tundmused tegurina keelearengus“ (Eesti Keel 1927, lk. 161/84) esitab rea huvitavaid näiteid affektiivsete sõnade kummalisist häälikumuutusist (aitäh-sõna enda arengu puhul oletab ta suulisel teatel küll ka tahte-elementi teatud tegurina häälikumuutustis), nii et sellise rikkaliku tõestusmaterjali järele meil vaevalt enam maksab pooldada H. Ojansuu („Eesti Kirjandus“ 1910, lk. 405) kunstlikku ja sisemise loogikata seletust, nagu oleks *aitäh* „kahest sõnast ühendatud: *ait < avita?* (vrd. *aitjuma*) ja *täh < tành* (algsoome *tänho*, *tenho*, soome keele *tenho*)“. Kui üldse eespool-kirjeldatud häälikulise arengu järele on veel põhjust oletada *aitäh*-sõnas mingit kokkusulanud liit-sõna, siis ei tule selle järelkomponendina esijoones mitte Ojansuu pakutud *tänu*-sõna arvesse, vaid pigemini juba võiks mõelda „aita jumal“-kujutelmale analoogiliselt mingit võimalikku hüüdu „aita taat“ (s. t. taevane isa, vrd. eL esivokaalset *täta*, läti *tēvs* 'isa, ka taevaisa', deminutiivselt *tētīšs*), kuid sellise hüpoteesi püstitamiseks pole mingit reaalselt vajadust: *aitäh* on ju kahtlemata affektiivne sõna, milline asjaolu selgitab sama kahtlemata ka tema elliptilise tekkimise ja häälikulise eriarengu.

Kurioosliku näitena, kui veidraid teid tekivad teinekord affektiivsed tänusõnad (vrd. samuti lastekeele veidrusi alatasta), mainitagu veel, et Soomes elava eesti kirjaniku Hella Murrik'u pisike tütreke kombineerinud omal ajal eesti ja soome tänusõnust *aitäh* + *kittos* kokku kontaminatsioonilise *aitto-s*, mis läinud ligemas ümbruses päris moodi, — säh sulle siis kõva pähkel „asjatundjale“ keelemehel, kes asja ennast mitte tundes võiks jällegi jumal-teab mida ja kuidas seletada!

Oskar Loorits.

Kaarli Ruut.

Kaarli Ruut sündis Koorküla koolmeisteri Otto Ruudi pojana 9. märtsil 1862. a. Isalt saadud esimest haridust jätkas ta Helme kihelkonnakoolis ja pärast Tartus Hollmanni seminaris, mille lõpetuse järele asus kooliõpetajaks Helme kihelkonnakooli.

Et vana koolmeister Otto oli oma tegevusega Koorküla rahva seas laialdast poolehoidu leidnud, valiti poeg Kaarli tema järeltulijaks, ja see valimine kujunes Koorkülale haruldaseks õnneks, sest Koorkülale ja selle koolile pühendas Kaarli Ruut esimeses järjekorras oma tööjõu. Armsaks saanud koolipõllult lahkus ta alles mõne aasta eest — hädise tervise pärast, mis enam ei paranenud, ja 23. märtsil 1929. a. läks väsimatu töömees igavesele puhkusele.

Kooliõpetaja-ameti kõrval hakkas ta juba algusest töösse eeskujuliku põllumehe ja aednikuna. Koorküla kooli põllud muutusid lakkavateks viljaväljadeks ja koolimaja ümbrus kujunes aja jooksul õitsvaks viljapuu-aiaks, kus hoolsad mesilased töötasid võistu õpetajaga. Oma aiatöö-raamatu eest sai Kaarli Ruut Tartus Põllumeeste Seltsi näitusel esimese auhinna. Põllumajanduslikke töid avaldas ta veel oma kaasaegse, Helme seltskonnategelase ning tuntud kirjanemehe Jaan Lamba toimetatud „Majapidajas“ (ilmus Tallinnas „Aja“ ja „Koidu“ lisana) ja mujal (näit. 1902. a. „Postimehe“ 59. nr. is „Puuviljatõugude määramisest“).

Kaarli Ruudi energiline tegevus ei piirdunud mitte ainult Koorküla ja Helme seltskondliku tegevusega, kus ta alati sammus mõõduandvate tegelaste esirinnas, vaid ta on ühtlasi ka noorema ärkamisaja tegelaste seas üks tublimaist tööjõududest, kelle nimi ainult ta iseloomu tagasihoidlikkuse tõttu ei ole iga kord mitte just nii silmapaistval kohal, kui ta tegevus seda vääriks. Ruut oli juba Eesti Kirjameeste Seltsi tegelaste keskel, niisama ka Eesti Kirjanduse Seltsis kauaaegne liige ja võitis nimelt muusikapõllul ülemaalse tähtsuse. Tema kolmeandeline „Kooli laulude kogu“ (1910) oli kooliõpetajate seas laialt tuntud raamat. Aga ka mõnedki ta luuletised on ajakirjanduse („Postimehe“, „Oleviku“, „Linda“ ja „Lastelehe“) kaudu avalikkusele esinenud.

Juba varakult hakkas Kaarli Ruut rahvaviise üles kirjutama, ja kes eestlastest ei tunneks tema maitsekalt harmoneeritud laulu „Muru Hansu ainus ingel“. Avaldas alul mitmed oma koorilaulud dr. K. A. Hermann'i „Laulu ja Mängu Lehes“, kuhu ta oma laulude saatmise aga kat-

kestas, sest dr. K. A. Hermannil tuli ette juhtusid, et „Laulu ja Mängu Lehele“ saadetud koorilaul avaldamata jäeti, kusjuures autorile teatati selle mittekõlvulisusest, kuna see kohendatult pärastpoole aga dr. K. A. Hermanni nime all ilmus. Kaarli Ruudil jäi koorilaule aga paljugi käsikirjade kogusse, mis aja jooksul muidugi suureks paisus.

Pedagoogina tuli Kaarli Ruudil aja jooksul mitmesuguste vooludega tegemist teha, alates saksameelse kirikliku võimuga ja pikka aega venestajate inspektoritega, kuni see lõppes vaba Eesti kooliga. Kaarli Ruudi paindumatust said tunda nii mitmelgi korral kohalik saksa kirikhärra Behse ja pärastised inspektorid. Ilusa näitena võiks nimetada, et kirikhärra Behse oli kord isegi vana koolmeistrilt Ottot noominud, et tema poeg Kaarli olla koolmeistriks liiga ilmlik ja avaldavat eesti ajalehis laule kui ka muud, mis vanameelse saksa pastori meelest oli ainult tühine ilmalora.

Koolitöös saadud kogemusi kasutas Kaarli Ruut ka oma kirjatöis, avaldades 1906. a. „Postimehes“ (nr. 47—50) pikema „Aabitsate arvustuse“, kus ta kõik tolleaegsed lugemisõppused põhjalikule analüüsimisele võttis, ja 1907. a. avaldas ta „Eesti Kirjanduses“ (lk. 30—31 ja 42—44) tol ajal tarvitatavate E. Peterson'i „Algharjutuste“ kohta kaunis kibeda kriitika, kus ta keelekõsimuste kõrval koolis tarvilusel leitud puudused esile tõi, millist arvustust ka Kampmann oma lugemisraamatu keelelise lisa kohta tunda sai. Mitmed muudki keelesse puutuvad tööd said oma alguse õpetaja-elukutselt omandatud kogemustest ja murdekogumiselt.

Kaarli Ruudi lemmik-alaks olid aga Eesti ajalosse puutuvad ajaned. Sellelt alalt ilmus tal muu seas 1901. a. „Postimehe“ lisalehes (lk. 89—96) kirjutis „Koorküla vallakooli ajalugu“. Alates vanavara ja rahvamälestiste korjamisega, milliste ainete seast avaldas ta „Eesti Kultura“ II andes „Mis teab Helme rahvas Kalevipojast“, töötas ta kaemat aega „Eesti rahvakooli ajaloo“ kallal, missugusele tööle ta materjali kogus ametivendadelt, neid selleks isegi ajalehis üles kutsudes. Selle teose 1. jao 1. anne ilmus 1921. a. Eesti silmapaistev oli aga viimane osa selles töös, nimelt kodukoha-uurimise materjali kogumine Helme kihelkonna üle, mis oli Kaarli Ruudi viimseks jõupingutuseks, ja siin on tal avaldamata käsikirjadesse eriti rohket materjali kogutud. Seepärast leidis Eesti Kirjanduse Seltsi Kodu-uurimise Toimikond Kaarli Ruudis väärtusliku tööjõu Helme kihelkonna kirjeldamiseks, mida Ruut toimetas hoolsasti, kont-

rollides sealjuures teiste korjatud andmeid peenusteni, sest need olid Ruudi tõenduse järele pealiskaudselt kuhja pandud ja seepärast tuli Ruudil siin paljugi uuesti ümber töötada, milleks ta ise andmete kogumisele asus ja kihelkonnas veel mitmed ringreisud tegi.

Hans Martin.

Üleskutse.

Lähemal ajal saab Eesti Kirjameeste Seltsi asutamisest kuuskümmend aastat täis, samuti võime varsti mälestada tema vägivaldse lõpu neljakümnendat aastapäeva. Need tähtpäevad langevad lisaks ligikaudu ühte E. Kirjameeste Seltsi ülesannete pärija Eesti Kirjanduse Seltsi veerandsaja-aastase tegevusjuubeliga.

Juba need välised asjaolud põhjustaksid E. Kirjameeste Seltsi ajaloo sõnastamist. Veel enam oleks aga sisulist põhjust lähemalt tutvuda selle meie esimese kirjandus-kultuurilise asutise arenemise ja töötulemustega.

Kuid just siin kohtame oma kultuuriloos üllatava tühiku. Meie rahvusliku ärkamisaja vaimlised ja majanduslikud üritised on leidnud juba enam-vähem objektiivsed ajaloolased. Nõnda laulupeod, Aleksandri kool, „Vanemuine“, „Estoonia“, „Postimees“, Linda selts, Eesti Üliõpilaste Selts („Vironia“) või Eesti Põllumeeste Selts. Ainult E. Kirjameeste Selts moodustab erandi. Tema ajalugu on käsiteldud senini ainult mööda minnes kirjanduslugudes või ajakirjanduses. Ja ometi pole ta oma ülemaalse tähtsuse, ajajärgu ilme peegelduse ja osavõtjate arvugi poolest kaugeltki viimane. Igatahes annab tema kahekümne-aastane ajalugu meie üldkultuuri arenemisest mitmekülgsema pildi kui mõned ärilised või kohalikud ettevõtted.

Nende ridade kirjutajal on käsil Eesti Kirjameeste Seltsi ajaloo koostamine. Töö pole mõeldud ainult senini trüki ilmunud andmete kokkuvõttena, vaid selles on kavatsatud kasutada kõik materjalid, mis üldse võimalik leida seltsi tekkimise, tegevuse ja lõpu kohta, ühtlasi tagaseinana kirjeldada meie avaliku elu arenemist selle meie ühiskonnaloos nii sisurikka ning saatusliku kahekümne aasta jooksul. Et aga seda ülesannet vähegi rahuloldavalt täita, selles vajab allakirjutanu üldsuse abi.

Kõige pealt oleks ta tänulik, kui Eesti Kirjameeste Seltsi oma-aegsed tegelased ja liikmed saadaksid talle isiklikke mälestisi seltsi tegevusest, selles valitsenud mee-

oludest ja käärimistest. Eriti nõuaksid lähemat valgustust seltsi tekkimise eellood, samuti kui koosolekud 20. jaan. ja 28. aug. 1881 (kokkupõrked Hurda ja Jakobsoni vahel ning esimese loobumine presidendiametist). Niisama tähtsad oleksid mälestised võidupidude ajajärgust, hilisemaist kokkupõrkeist, seltsi lõpetamisega ühenduses olevaist asjaoludest ja katseist, seltsi ühe või teise nime all uuesti elustada.

Nende isiklikkude mälestiste kõrval oleksid aga niisama hinnalised arhiivimaterjalid, mis üldsusele senini tundmatud: seltsi algupäraseid protokollid ja muud dokumendid, seltsi tegelaste kirjavahetused ja memuaarid, rühma-ülevõtted seltsi liikmeist või üksikuist tähtsamaist tegelasist, andmed seltsi raamatukogust, teated seltsi kortereist ja kooskäämiskohtadest (võimalikul korral ühes päevapiltidega) jne.

Lõpuks: milliseid muljeid sai laiem üldsus seltsi tegevusest ja kuidas mõisteti seltsi sisemisi võitlusi? Keda peeti vastutavaks seltsi lõpliku sulgemise eest? Kuhu arvati jäänud olevat seltsi varandus?

Üldse oleks autor tänulik iga juhatuse eest, mis kergendaks tal materjalide leidmist ja hõlbustaks töö kordasaatmist. Kui ei võida isiklikult teateid anda, siis palutakse juhatada neid, kellelt oleks andmeid loota. Omanikkude soovi korral saadaks autor materjalid pärast kasutamist jälle tagasi.

Loodetava vastutuleku eest juba ette tänades

Fr. Tuglas.

Tartu, Eesti Kirjanduse Selts.

Kirjanduslik ülevaade.

Soome kirjandusuudiseid. ¹⁾

1. Lüürika.

Praegu soome kirjandusturul käivas võistluses vanema ja noorema sugupõlve vahel on vähemalt lüürika alal noortel täielik ülekaal. Vanemaist autoreist on ainult Koskenniemiilt äsja ilmunud

¹⁾ Arvestada on püütud tähtsamaid uudiseid umbes mööduva „kirjandusliku aasta“ jooksul, jõulu-hooajast 1928 kuni sügiseni 1929, kuigi on vähemalt mainitud ka mõned hilisemad teosed. 1928. a. toodangust pikemalt vt. „Looming“ 1928 nr. 10, 1929 nr. 1.

kogu ja seegi uus ainult oma pealkirjaga „Kiurusta syystälteen“ (Löökesest sügistäheni); tegelikult sisaldab see valiku (56 luul.) juba varemalt ilmunud lauludest, mis lähedad eriti noorsoole. Muidu on nii vanema kui ka „keskurite“ põlve liüriline soon nähtavasti juba kuivanud aja kõike-kuivatavas asjalikkuses, siirdunud proosa alale ja jätnud värsiviljeluse alles käesoleva aastakümne keskel esile tunginud noortele. Viimaste toodangut ilmestab väliselt eriti uus kalduvus vabade rütmide poole ning šabloonseks muutunud kindla riimimistehnika sage hülgamine, seesmiselt aga ehk teatav uus elujõud ja elujanu, mis koskenniemilise ja onervalise kurtmise asemel kas fantaseerib end eksootilistesse kaugustesse või jälle võitleb oma eetilise puhastumise ning tahte tugevustase nimel.

Viimastest teenib mainimist enne kõiki küll Uno Kailas'e „Paljain jaloin“ (Palja jalu). Veel enam kui selle noorte juhtiva jõu varemalt tööd on need mitte seevõrra sensuaalse kui vaimlise ja eetilise kire laulud, kantud kõige pealt võimsast igatsusest iseenda seesmise kirkastumise poole. Tugeva elamusihaga on siin alalises võitluses ka tugev intellekt ning tahe, ja kui esimene ikka jälle kipub tõmbama enesepõletusse, hoiab teine seda kirglikumalt elavana pildi ideaal-inimesest, jumala näost, kelle puhtad ja kaunid jooned reaali-elu on moonutanud. Nii võibki autori elusuhetele ehk iseloomulisemaks pidada ta klassiliselt keskendatud luuletist „Pilt“ (vt. „Looming“ 1929, nr. 4), kus muistne Narkissos'e müüt on, võiks öelda, otse kristlikult moderniseeritud: allika vastupeegeldus, mida autor ikka jälle peab vaatama, pole mitte ta reaali, vaid ideaal-pilt, ta dispositsioonide täiuslik teostis; ja sellesse sulanedes, selleks saada kihutab teda aina nälg ning janu läbi ta elu ja samuti kogu inimsugu aastatuhandete jooksul. See on õige igavese kultuuritahte, endast üle kasvamise tahte luule, ja see teebki Kailase raamatu eriliselt lähedaks, kuigi seal kõik laulud pole jõudnud veel sellise konkreetse keskenduseni. Asja kuulub Kailase tõlkes ilmunud olevat ka valik soome modernismi alustaja, rootsikeelse Edith Södergran'i luuletisi.

Mõnel pool peetakse Kailasega vääriliseks võistlejaks Arvi Kivimaa' „Lauluja uneksijoille“ (Laule unistajaile).

Teistest 1928. a. luuletistekogudest olgu siin meelde tuletatud Elna Vaara' küll tihti vähe ebamäärane ja esteetitsev, kuid ometi paiguti õige romantiliselt tugevatundeline „Hopeaviulu“ (Hõbeviul) ja Y. Jylhä' energiline „Kurimus“. Nendega võiks liita ka kevadel ilmunud Mika Valtari uus kogu „Muukalaislegioonaa“ (Muulaste leegion). Nimega on mõeldud tuntud prantsuse väeosa asumaadel, ja see näib sümboliseerivat autori nooruslikku, Arthur Rimbaud'd meeldetuletavat eksootilist rände- ja seikluskirge, mis nii tugev, et ta varem või hiljem paratamatult viib katastroofi. Seegi pole kaugeltki üks sensuaalne, vaid küllalt ka vaimne kirk, kuigi just see näib mõjuvat põletavalt. Autorit ei kutsu mitte ainult aistlikud seiklused ega nende lõbud, vaid ka kannatused; teda kutsub ka noor Kristus oma üksindusega ja lõpmatu rahunutusega; teiste sõnadega, mis teda ajab, on puhas nooruslik ind, entusiasm, endapõletuse ja eneseohverduse tarve. Olgu sellest toodud vähemalt üks näide, mis oma noorusliku hooning andumisihaga kui ka amorfse, paiguti naiivse värsistuse ja sõnastusega on iseloomustav osalt muilegi soome nooruritele.

Inimese poeg.

Sinul on kõigi kurbade inimeste nägu,
sinul on kõigi näljaste inimeste käed,
sinu jalad on rännanud kõiki üksildasi teid,
sinu silmad on näinud kõik mered.

Sina oled väsinud surmani,
ja surmani kurb sa oled.
Kõik ukсед on sinu eest suletud
ja põletab maa sinu jalgu.

Kahvatul hommikul kõneled mulle,
kui tühjus on akende taga.
Sa kõneled mulle suurest vihast,
sest ilma vihata ei iial või olla armastust,
sina kõneled meestest, kes surevad üksi,
neist teedest, kust iial ei tulda tagasi
elu muulasteleegionist,
kellele rahu on ainult surmas.

Sina oled hävitav tuli,
sinu tee on rahutus, valu ja mure.
Maa põletab sind,
kõik ukсед on kinni su eest.

Ja sina ütled:
„Käi minu järel!“

See noorurile omane täielik andumus oma elaanile, oma elutule kõiksuslikule leegitsusele, koos sugestiivse rütmiga, on, mis tahtmata kaasa tõmbab ses raamatus. Kuigi siin on ka veel küllalt nooruslikku naiivsust, vorm tihti on ebamäärane ja võõr-mõjusid kaunis tugevasti (näit. viimases, muidu kõige paremas tsükliis P. Mustapäält).

Jõulu-hooajaks on ilmunud Ilmari Pimiä' laulud „Täivaan polku“ (Taeva teerada). Nagu oma varemaski kogus („Nä-kinkenkiä“ 1926), on siin esikohal koskenniemi-lised hääbuvad ja intiimselt loodustundelised meeleolud, sõnastatud äärmiselt lihtsalt. Vahest seetõttu tunduvadki nad enamasti kaunis tühised, kuigi vähemalt teatav õrnus ning laulvus süvendab nende puhtüürilist mõjuvust.

Lõpuks ei tohi unustada ka paari võrdlemisi haruldast värsitõlget, mille algupärandid eesti lugejale muidu õige raskesti kättesaadavad. Shakespeare'i ja Dante', Cervantes'e ja Homeros'e soomestiste lisaks on nüüd jõutud ka juba väljapoolle Euroopa kultuuri piire: on ilmunud ilmakuulsa Omar Khaijami „Teltantekijän lauselmia“ (Telgitegija lauseid). Ja tõepoolest ei puudu selle 11. sajandil elanud pärsia epikuurilise filosoofi elurõõmsail mõttesalmidel ka oma üldinimlik, ikka aktuaalne huvitavus — õpetuses, olla rõõmus igal hetkel, millest koosnebki kõik suur —, kuigi moodne aeg vahest selleks tarvitaks vähem viinaülistust ja enam toonitaks rõõmusid kaasaelamisest kollektiiviga ruumis ning ajas.

Teiseks väärib tähelepanu Y. Jylhä' ümberluuletatud Bertel Gripenbergi „Runoja“ (Luuletisi), rohke valik rootsikeelse

Soome nüüdisaja tähtsaimalt lüürikult (sünd. 1878), kelle alguses tormiline ning aistinguröömus uusromantika ja hilisem filosoofiline süvenemine ning isamaaline paatos meelde tuletab osalt ta kaasaegse Eino Leino' loomingut.

Soome algupärase ja tõkeluulega tutvumist kergendab maa kuulsama deklamaatori, Helinä Svensson-Timar'i koostatud antoloogia „Lausuntavalikoima“ (Valik ilulugemisi). See võiks eesti lugejale olla ühtlasi parimaks abiraamatuks, et lühidalt tutvuda soome noorima lüürika paremikuga, millele selles on antud valitsev koht.

2. Eepika.

Erinedes celvaadeldust, on siin raskekaal veel ilmselt vanema ja keskmise põlve käes, kuigi mõnel viimasel aastal ka juba noored autorid pole ses suhtes enam suurema huvitavuseta.

1928. a. parimaks teoseks näikse peetavat ometi vanameistri Arvid Järnefeldi ja ta ema romaniseeritud mälestusi „Vanhempieni romaani“ (Minu vanemate romaan), millest tänavu sügisel tuli lisaks teine köide. Ent sellest soome ärkamisaega kujutavast tähtteosest pikemalt iseseisvas arvustises.

Teistest varemast uudiseist olen juba „Loomingus“ lühidalt retsenseerinud Sillanpää võrdlemisi amorfset, kuigi mitte huvitusetu laastudekogu „Rippi“ (Pihtimus), Aino Kalda „Hundimõrsjat“ ja noorkirjaniku Mika Valtari innustunud ja mõtterohket, kuigi naiivsevõitu subjektiivset „Suurt illusiooni“ (mõlemad viimased ilmunud äsja ka eesti keeles). Kevadel on Valtariilt peale selle ilmunud ka mitte huvitavuseta kogu muinasjutte „Dshinnistanin prinssi“ (D. prints), mille sinillile-igatsus meelde tuletab saksa kõrgromantikuid (Novalis j. t.). Ja jõulu-hooajaks valmis tal romaanile lähenev reisikirjeldus oma Konstantinoopoli ja Pariisi retkelt: „Yksinäisen miehen juna“ (Üksildase mehe rong). Oma noorusliku hoo ning tõttava stiilitempoga, värskete tähelepanekutega ja aktuaalsete mõtetega, oma äärmiselt avaliku, vahest pisut liigagi ennasthellitava subjektiivsusega tundub see õige loetav ja moodne. Juba mõne nädalaga ongi temast ilmunud ka teine trükk. Temas põleb kogu nüüdisaja nooruse reisirik ja uudustearmastus.

Kuid enne teistegi noorte teostele siirdumist veel mõned kesk-aliste tooted.

Ka Joel Lehtose uus raamat on seekord õige subjektiivne, otse pihtimusteos, nimelt päevik ühel väikesel soome järvesaarel veedetud suvest: „Lintukoto“ (Linnukodu, pigemini Önnela). Seegi siis näib tähendavat järgiandmist aja „uue-asjasuse“ maitsele, mis fiktiivfaabula kõrval uuesti hakkab hindama otsete reaalu-kujutust, reisiriku, memuaare ja biograafilisi romaane. Tegelikult pole siingi avalduv Lehtonen mitte kaugel „Putkinotkos“ j. m. tuntud mugavast ning naerunäolisest filosoofist ja looduse-ihalejast Aapeli Muttisest. Kord igirahutust romantikuverest aetuna läbi rännates kogu Euroopa ja Põhja-Aafrika, on ta silm nüüd seda enam teritunud nägema kodumaa looduse intüümseid detaile ja tundevarjundeid. Ja oma hilisemas arengus on ta laiuv sümpaatia (sellä sõna algelises tähenduses) õppinud sisse tundma isegi loomade ellu, — rähes neid mitte lüüriliselt nagu Maeterlinck ega süm-

boolselt nagu Eino Leino oma „Mustis“, vaid üsna realistlikult, kõike-mõistva naeratusega jälgides nende loomalikke jooni, mis on ühtlasi väga „inimlikud“. See kõik pole huvitavuseta, kuigi — kuigi — see mõnus lai rahu just sobiv ei tundu nüüdisaja kärsikule tempole.

Kuulsal norralase Sigrid Undset'i eeskuju näib jälgivat Eisa Hästesko-Heporauta, alustades suurromaanini „Ursula Keivara“, mis taotleb anda üksikasjalise pildi ühe naise seesmisest arengust kui ka ümbritsevast miljööst kuskil Sise-Soome linnas. Esimene osa, „Isä ja tytär“, algabki soome kirjanduse kohta õige tihedalt, kuid laiub siis tavaliseks, üksikfaktidega kuhjatud ja seega venivaks realismiks, mida ei elusta aga nii traagiliselt süvendatud elutunne, nagu Undsetil. Eristel uudust ei tundu olevat ka A. Vuoksise esikromaanis „Elämän naamiohuvit“ (Elu maskeraad), kus kujutatakse ühe noormehe võitlusi äri-ilmas edasijõudmiseks.

Viimasel ajal õige viljakaks muutunud elurõõmus pastorkirjanik Arvi Järventaus on hakanud viljelema ajaloolist suurromaanini, millisel liigil on Soomes ikka olnud suur menu ja mida pealesõjane kirjandus jõudnud uuesti nauditavaks teha ka mujal Euroopas (Undset, Feuchtwanger). Ta „Rummut“ (Trummid, ilmunud ainult I osa) võtab omale eesmärgiks realistlikult kujutada saatuslikku Soome-Vene sõda 1808—1809, mida Runeberg oma „Lipnik Stoolil“ laseb laulda nii idealiseeritud pateetiliselt. Peategelaseks on noor leitnant, kelle isa juba on unistanud Soome iseseisvusest, kelle armastatu aga kuulub rootsi kuningameelsete hulka ja kelles peegeldub kogu sõjaväe kärjatus ja vankumine eriarmastuste ja -kohustuste vahel.

Osalt teissuguse huvitavusega tohiks olla Annikki Reijose „Jumalten jano“ (Jumalate janu). Kirjutaja (muide Eesti endise saadiku minister Reijose tütar) pole võõras ka Eestile ja romaanis kujutatakse vahel Eestigi inimesi ning olusid vabadussõjale järgnevat aastail, nii maareformi mõju ja muu seas pikemalt Eestisse taganenud valgekaartlaste massilist tragöödiat hävitavate taudide põrgus. Eristel ilme sellele teosele annab aga ta teosoofiline laad, kus armastajapaari kokku juhib mingi müstiline hingede sugulus, päritud kuskilt varemast elust. See teeb asja salapäraseks ja annab sügavama põhja ka autori ilmaparanduse-paatosele, jätab aga reaalsühholoogilise põhjenduse paiguti ometi liiga nii-öelda romantiliseks.

Palju reaalsem on siis juba soome rahvakujutuse moderniseerija Heikki Toppila psühholoogilise tagapõhjaga fantastika ta novellikogus „Kuoleman Siiveri“ (Surma S.), millele osaks sai haruldane menu kui ka riigi-auhind. Nagu meil Juhan Jaik, aga palju sügavamalt on Toppila siin osanud edasi luuletada ja sümboliseks süvendada mitmesuguseid rahva ebausku kujutlusi ja saagasiid. Rahvusvahelise „vaese kuradi“ (armer Teufel) tüüp on siin oma koomilises armetuses saanud otse kaasatunnet väärivaks. Pahareti ja nõiamoori poeg, on ta saamatult armunud tüdrukuisse, kuid teda petetakse ikka ja ta ei saa kedagi, tahab raha teenida, ei õnnestu siingi jne. See on ehtne loll kurjus, enam loll kui kuri, looduskuri — ja päris lõbusalt sarnane lollakalt naeruhirnuva soome külapoisiga.

Kuid ses teoses on ka teisi, küll targema, kuid sama abitu ja kaastunnet äratava kurja esindajaid. Seal on Surma Siiveri

mõrtsukas ja vandemurdja, kolm korda timuka kirve alt pääsenud, lahja, poolpime must mees, seljas seitsmekordse piitsutuse jäljed (kõik sünnib nähtavasti minevikus), rändab ühest roimast ja kannatusest teise, piinatud jälkidest unedest, kahest lehmast, kelle ta kord purjuspäi elavalt nülginud kiusuks peremehele. Kogu ta elu ongi üks pörgu. Aga kuidas peaks ta pääsema? „Tulipalav on häda mehel, edasi muudkui peab minema.“ Mis maksavad moraalijutlused selles unenäolises soo-maailmas, tigiduse- ja jõuetuse-maailmas? On's kuri siin ise süüdi oma kurjuses? Kes ongi see ise?

Ja nii järgneb edasi üks kuju või sündmus jubedam ning fantasmagoorilisem kui teine, kõik jutustatud jubeda koomika ja julma täpsusega. Julmuse, elu ja ilma parandamatu veidra julmuse, rumaluse ja kurjuse lõust, veider, ekspressionistlikult karjuv, see ongi raamatu peamine mask. Kohtu veriselt peksuplatsilt on võetud mitu ta lugu; neis paljastatakse ebaõigluse, ebausua pimeduse masendusi ja veidrusi, kuid mitte moralistlikult ega rahvastalgustavalt, vaid selle pimeduse psüühi sellisena järgi elades ja mõistes. See on romantika äärmiste naturalismi võtetega. Kahju ainult, et see süvendus pole veel mitte küllalt ühtlaselt teostatud, ja vahel jäävadki rahvaandmed ainult anekdoodiks ja etnograafiaks.

Samuti tavalisest reaalsuist üle ja mingi visionäärsema stilisatsioonini püüab jõuda Uto Seppänen oma novellikogus „Jumala kulke“ (Jumal kõnnib). Selles on kiidetud eriti niminovelli, kus vana majahoidja elamuste kaudu lastakse aimata härrasväe metsikut elu — kuni viimaks üle kallaste tormitsev meri hävitab kõik.

Samal Karjala „kannas'el“ toimub veel enam kiitust omandanud romaan „Juhla meren rannalla“ (Pidu mere rannal), mis juba isegi filmitud.

Asja on ilmunud Seppäselts romaani „He janosivat elämä“ (Nad janusid elu), kus kujutatakse vene pagulaste sattumist Soome julmavõitu ärimehe võimu alla, kes nad hävitab kättemaksuks teda meelitanud naise eest.

Noortest prosaistest üks tuntum on Pentti Haanpää, äge ja hulguseverega maaproletaarlane, kelt eestigi keelde tõlgitud „Lugu kolmest põikpääst“. Ta mullujõulune uus kogu „Kenttä ja kasarmi“ (Kasarmus ja õppuseväljal) toob lühikesi „jutustisi vabariigi kaitsevääst“. See on omandanud teatava skandaalse kuulsuse, sest et temas paljastatakse õige vihaselt ja naturalistlikult soome kasarmu-elu ja „isamaateenistuse“ argipäevast poolt, ülbust ja karmust alamväelaste vastu, isegi sadistlikku rõõmu oma käsualuste piinamisest. Ometi ei tundu kõrvaltvaatajale siin just midagi eriliselt väga tendentsilist või skandaalset: on tavaline vist kõigi maade ja aegade kasarmuile see vastuolu käskijate ja käsualuste vahel, viimaste viha distsipliini vastu ja püüd sellest kõrvale hiilida. See on juba kord kogu sunniviisilise sõjaväeteenistuse pahe, nagu seda palju mürgisemalt on paljastanud Haški Sveigi lood. Muidugi ei või soome (ja neist vist mitte väga erinevad eesti) kasarmuolud väliselt kaugeltki ligineda laguneva Austria keisririigi omile, kuid sunnikord ise on sama ja väga palju ripub ka iga üksiku sõjaväelase psüühilist. Ning siin on ka Haanpää toonitanud eriti soome psüühi jäika, pikaldaselt mõtlevat ja harukordselt distsipliinivastast, isepäiselt jonnakat ilmet, nagu see osalt arusaadavgi nii hõredalt asustatud põhjamaa rahvastikust. „Näis nii, et kuigi need soomlased võisid olla head sõdurid sõjas,

olid nad rahu ajal võimalikult ükskõiksed, kanged ja paindumatud.“ Ja ka autor, kes näeb küll selle inetuid ja vahel traagilisi tagajärgi, peab sellisele loomusele niisugust distsipliinikooli mõnes suhtes nähtavasti isegi väärtuslikuks.

Nii ei näi mulle temagi seisukoht iseendast väga erinevat ta terava arvustaja Olavi Paavolaise omast („Tulenkantajais“), kes moodsa, äärmiselt distsiplineeritud ning mehhaniseeritud masin-inimese ideaali seisukohalt väga ägedalt süüdistab teoses avalduvat soome vedelust ja laiskust.

Vaevalt täidavad need jutukesed vormiliselt novelli nõudeid; tihti liginevad nad pigemini päevaraamatu ülestähendusile kaasteenija sulest. Kuid küsimuse aktuaalsus ning tüüpide soomepärusus teeb nad ometi võrdlemisi huvitavaks, nii et tohiks küllalt õigustatud olla nende varstine ilmumine eestigi keeles.

Tänavu jõuluks kuulub Haanpää avaldanud olevat romaani „Hota-Leenan poika“, kus kujutatakse üht soome põlduloova talupoja elu seitsmekümne aasta jooksul. Ka selles laidetakse veel kompositsiooni laialivalgust, aga selle lopsakas ja värvikas stiil ja hulk jõurikkaid laanerahva kujusid näivad temaga lepitatud olevat ka osa neist arvustajaist, keda oli peletanud ta eelmise teose vihasus ning vormiline ebamäärasus.

Teise noore tööliskirjaniku Toivo Pekka se uus novellikogu „Satama ja meri“ on vähemalt radikaalsema noorpõlve poolt suure edusammuna vastu võetud. Need on kaunis lihtsad, tihti traagiliselt lõppevad ja sümpaatse tõsidusega jutustatud lood linnaproletariaadi elust ja selle hädadest, kusjuures aga leidub ka juba laiemat ilmavaatelist süvendust. „Kõige pealt on vaja päästa keha, sest haige pole kunagi õnnelik,“ näib kuuluvat nende põhi-idee „Hääles sügavikust“, kus seatakse vastamisi tühiselt läbipõlev estetiklik, „Dorian Gray“ tüüpi haritlane ja leivamuredes lämbuv tööline, kõi ühiskonna orjastatud „keha“ esindaja. Ja autor usub nende sünteesi uue sugupõlve raudselt energilise ja elurõõmsalt avara elusuhte abil.

Tõlgitud proosakirjandusest võiksid meie lugejale olla huvitavad ainult skandinaavia ja teistest vähetuntud keeltest soomestatud asjad. Siin olgu mainitud kõige pealt Soome enda klassiku Zach. Topelius'e koguteoste ilmumine uues väljaandes, kolmeteistkümnemes suure köites (à umbes 800 lk.). Oma patriotilise ja eetilise sugestiivsusega kui ka oma vaheldusrikka ja romantilisele idealiseerimisele vaatamata usutavate kujude ning seiklustega on need ajaloolised romaanid ja jutud saanud otse üheks nurgakiviks soome noorsoo-kirjanduses ning võivad ilmuda ikka ja ikka jälle. Peale meilgi, kahjuks küll ainult osalt ilmunud „Velskeri jutustuste“ ja üksikute lastejuttude tohiks meiegi noorsoole tõlkimist väärida ka valimik „Talvi-iltojen tarinat“ (Talveõhtute lood) nimelisest kogust (näit. „Soome hertsoginna“ j. t.). Aga muidugi, meie küpsev noorsugu eelistab pigemini „Kuldset mülgast“, Kirsimäe „Puhastustuld“ ja muud seesugust, mis tundubki neile ju ajakohasem ja „küpsetab“ rutemini kui mõni vana moralistlik soome onu.

Taani kirjandusest oleksid uudistõlkeina mainitavad vana kuulsa Ludvig Holbergi nüüdseni lõbus „Valtionviisas kannunvalaja“ (Politikatark kannumeister) ja kaasaeglasist J. Anker-Larseni Taivaaseen kasvaava seurakunta“ (Taevasse kasvav kogudus), kus oma „Tarkadekiviga“ kuulsaks saa-

nud autor taani luulele tüüpilise pehmejoonsuse ühendab kogu skandinaavia luulele omase suure huviga eetiliste ja religioossete küsimuste vastu. See soojendav ja kirkastav kujutis ühe uue usu ja koguduse sünnist Taani külas väärriks küll eestistustki. Samuti tuntud norralase John Bojer'i hiljutine kuulusteos, soomestatuna „Uusi temppeli“, kus peaprobleemiks uueaegse kristluse sünn, uue templi ehitus, mille jumalaks oleks humoritundeline noorte Kristus. Ka Islandi nüüdisaja tähtsamalt euroopalise nimega romanistilt Gunnar Gunnarsson'ilt on juba ilmunud soome keeles kaks teost „Autuaita ovat yksinkertaiset“ (Õndsad on lihtsameelsed) ja „Elämän ranta“ (Elu rand), mille peategelaseks keegi pastor, kelle elu-usku puhastatakse viletsustega nagu Hiobil.

Kui siis veel mainida, et nüüdisaja tähtsam inglise suurromaan, John Galsworthy „Forsytein taru“ on hakanud ilmuma ka soomestatuna, siis ehk oleme jõudnud juba nende kirjanduste piirile, milleks meil enam ei tarvitseta soome abi. Sest näit. Otto Ludwig'i kuulust Jeesuse-romaani (soome keeli Ihmisen poika) ja „Napoleoni“ loeb meie publik juba pigemini algkeeles. Ehk olgu siis, et ta eelistab soome tõlget selle odavamuse pärast.

Essee- ja muust kirjandusest jätkame ülevaadet edaspidi.

A. Anni.

Hugo Raudsepp: **Püha Miikaeli selja taga.** Näidend kolmes vaatuses. Taavet Mutso Teaterkirjastus. Tallinnas 1928. 96 lk.

Hugo Raudsepp, meie aktuaalsemaid komöödia-äutoreid, on tookord laskunud minevikku. „Püha Miikaeli selja taga“ mängib, nagu autor seda kinnitab, Tartu õpetajate-seminäris „kuldse tsaari-ajal“. Faabula areng vihjab võitlusele rahvusliku mõtte pärast, **ideelõimed** idealistlik-patriootlikku värvi. „Kuldse tsaari-aja“ võimumehed maadlemas eduerakonna vaimus kasvavate eestlaste-seminaristidega mõnikümme aastat tagasi.

Teoses heljuv idealistlik patriotism on Raudsepa puhul, kes meile tuttav satiirikuna, ironiseerijana, karikaturistina kõigis varemalt ilmunud komöödiats, pisut veider ja imelik. Seda veidrussunnit kroonib riimitud pateetiline ilukõne teose viimasel leheküljel, juubeldus intriigi lahenemisel. Osundan:

„Sirgu ajame, jõudu kogume salve,
Kodumaa pärast põleme, oleme valvel.
Las mõniseb vene karu ja hulub parunist-hunti —
Me kõnnime püsti päi ja rinna ajame prunti.
Teisiti kord ajaloos kaalgi vaob:
Vene kotkas siit — kitkutud sabaga kaob.

Ja vahele kordab poiste koor pateetiliselt:

„Ei vannu! Ei vannu allal!“

Näib, nagu võtaks Raudsepp ise seda patriootitsemist tõsiselt. Kas peaks see tõesti nii olema?

Püha Miikaeli motiiv, mis ebasobivalt on sattunud ka pealkirjaks, toob faabulasse aksessuaari — Püha Miikaeli kuju, mis esimeses vaatuses jätab mulje, nagu saaks sellest kompositsiooni pide. Kuid hiljemini selgub, et lugeja huvitõus Püha Miikaeli kuju vastu on olnud asjatu. Ta kõlbab esimeses vaatuses seminaristidele vaid vene vaimu näeruvääristamiseks. Et sinna peale

mängukaartide ja muu rekvisiidi „Kalevipoeg“ peidetakse, siis ütleb seminarist Vops: „Eestpoolt vaadates kõva pravoslavnõi olek! Aga tagant — jumala tulist Tõnissoni vaimu täis!“ Nimelt too naeruvääristamine tekitab mulje, et Püha Miikaeli kaju esineb komöödia sõlme tekkimisel tegurina, kuid see mulje muutub illusoorseks. Sest kui hiljemini hakkavad hargnema kõrvuti kaks paralleelintriigi: flirtimine Niinotškaga ning kooliteenri tütardega ja võitlus rahvusidee pärast, siis hääbub Püha Miikael. Flirdi sissetoomine on autori poolt ettenähtud piprakaun, aga ta tundub vanana, läägena ja imalana. Intriigi lahendab kolmandas vaatuses kuidagi revidentide tulek — võte, mis ka sada aastat tagasi ei olnud enam algsu-pärane. Väsinuna on autor tagunud vormi.

Mehaaniliselt lapitud vormi kõrval on vastavalt vesistunud ka Raudsepa stiil. See on kui plekkmannergu kolisemine, mis on jäänud järele ehtsa orkestri mängust. Siin ja seal ajab ennast Milli Mallika terav vaim abituna püsti, ei ajagi õieti, vaid aimad, et ajab.

Venelaste puhul muutub ta stiil makaroniliseks. See on rahtlik liialdus kõigi nende lamedate karikatuuride: Puzõrkovi, Tšesnokovi, Propinski ja Untzeni kulul. Teiskordse paroodiana kandub too makaroniline stiil ka seminaristide kõnesse.

Tegelaste hulgas ei ole ühtegi uut ega huvitavat. Venelased on kergete joontega tõmmatud visand-karikatuurid, seminaristid — poisikesed, keda kergesti üksteisega võib vahetada, ja tüdrukud — nõrgasti eraldatavad viimaseist vaid oma plikalik-kusega. Nende psühholoogia lahastamine pole autoril õnnestunud, vaevalt õnnestub ta siis minulgi. Sellepärast — jäägu.

Teose üldmulje on ilmetu. Autor, kes käsitlenud aina akuut-seid aineid, kelle teravmeelsuse- ja vaimukuselõng hakkab nobe-dasti jooksuma alles olevikust pärinevaid aineid käsitledes, muutub hilisesse minevikku laskudes kergeks, vaimutuks, labaseks.

Muu seas olen kuulnud, et näidend olevat tellimise peale kirjutatud ühe kooli piduõhtu jaoks. Et ta aga hiljemini on trükituna ilmunud, siis peab paigutama ta ikkagi Hugo Raudsepa teoste sarja, sest trükisõna ei saa salata ja ka västutama peab ta eest.

Ilmar Reiman.

Anatole France: Thais. Prantsuse keelest tõlkinud M. Silla-ots. K.-ü. „Loodus“, Tartus, 1929. 192 lk. Hind 1 kr.

Laiemate hulkade lemmikraamatuks ei saa „Thais“ mitte. Intel-lektuaalsete elementide rohkus nõrgestab ta mahlad ja visioonide jõu. Abstraktsed arutelud kaunis stiilis on nautimisaineks esteedile. Kuid ka mitte igauhele. Lugemine võib muutuda igavaks — ja igavust vihatakse.

Anatole France, too vaimline sübariit, kes oma suure erudit-siooniga kuulub maailma hiigel-ajude hulka, ei või kahjuks uhkustada värskusega ega vitaalsuse küllusega. Ta oli vajunud nii sügavasse raamatute kuristikku, et muutus ise täiesti raamatuliseks.

Ta teosed on tihti varemini avaldatud mõtete suured konglo-meraadid. Ta tikkis ja vaeietas mõtteid kui pärsia vaiba kuduja.

Tema loomingu plulisemaid tunnuseid on p a r a d o k s. Tema vaimukuse petarde, kiirgavaid välkparadokse peetakse sageli kir-

janduslikuks salakaubaks. Kuid see salapiiritus joovastab samuti kui ametlikki intellektuaalseid inimesi.

Üks kirjandusloolane väidab, et paradoks on France'i põhiline aine kujundamise probleem, tema kunstilise loomingu printsiip. See haarab sageli ka stiili ja kompositsiooni. Mitte üksi tema väljendused ei ole paradoksid, vaid too üldine — faabula areng, kompositsiooni kujunemine toetub sageli paradoksile. Paradoks eeldab aga suurt intellektuaalsust.

Nii on tema romaanide sündmustik — paradokside eksemplifikatsioon.

Ja filosoofiline arutelu — see saab sageli kandvaks. Inimesed polegi inimesed, nad täidavad tihti vaid sõna kandjate osa. Anatole France ise lausub: „Ma tahaksin kirjutada romaani, mille tegelased oleksid puhtad abstraktsioonid. Samuti kui juriidilises keeles, nime-taksin ma neid: primus, secundus, tertius, quarta.“

Hästi mõistame seda, kui loeme „Thais'ist“ stseene Aurelius Cotta söömingust. Kuldsuulised mehed vaidlevad, nimed vaidlevad, inimesi pole.

See on France'i puhul oluline.

Ent paar sõna „Thais'i“ puhul ka tema ilmavaatest.

See on püha Franciscus Assiisist + filosoof Epikuros.

Ta hinges ja ajus elas palju vanu filosoofe, aga need kaks määravad eriti palju. Naiivne, hellameelne, maist sära vihkav, meditatsioonile anduv, harras mõtiskleja ühel pool ja naudinguid, joobumist, ilu ja rõõmu ihkav lihane inimene teisel pool.

Kindlasti seisab Ateena riigimees Nikias autorile lähedal. Ta väljendab oma sõnades askeetlikule vaimulikule Paphnutius'ele tolle ideoloogilise Don Juani ilmavaate tuuma: „Armas Paphnutius, ära usu, et ma pean sind äärmiselt naeruväärseks või päris mõistmatukski. Ja kui ma võrdlen oma elu sinu omaga, siis ei oska ma öelda, kumb iseenesest on eelistamisväärsem. Lähen kohe vanni, mis Grobyle ja Myrtale mulle on valmistanud; söön Phasose faasani tiiva; siis loen sajandat korda mõnd Apulejus'e valmi või Porphyros'e arutlust. Sina — lähed tagasi oma mungakambrisse, kus sa pikameelse kaamelina põlvitades mäletsed mingisuguseid ammu mitmel ja mitmel korral läbimäletsetud askusevalemeid; ja õhtul õgid naereid ilma õlita. Hea küll, üliarmas, neid üksnes näiliselt erinevaid toiminguid tehes alistume mõlemad sellesamale tundele, kõigi inimikkude tegude ainsale tõekehjule; püüame mõlemad oma ihade rahuldust ja taotleme ühesugust lõppu: õnne, võimatut õnne.“

Või kas ei kõnele see laevastikuülema Aurelius Cotta žest ja vihje palju Anatole France'ist, kui ta ütleb:

„Armastan väga mõttetarkust ja uurin seda jõudetundidel... Orjad, kallake vliina meega!“

Kui tahetakse tunda õppida Anatole France'i vaimu, siis on „Thais“ õige esindav.

Ilmar Reiman.

Ötendus.

Elmise nr 480. lk. 3. reas tuleks Rüdala „Tuules ja tormis“ asemel lugeda „Toomas ja Mai“.

Vastutav toimetaja: J. V. Veski. Väljaandja: Eesti Kirjanduse Selts.

„Postimehe“ trükk. Täitus 1929.